

This is the **published version** of the bachelor thesis:

Carreras Colomer, Miquel; Giombini, Stefania, dir. Memòria i repressió. Els judicis sumaríssims de Maria Costa Pagès i Amadeu Pagès i Xartó. 2025. (Grau en Dret)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/319353>

under the terms of the license

MEMÒRIA I REPRESSIÓ

Els judicis sumaríssims de Maria Costa Pagès i Amadeu Pagès i Xartó

Treball de final de grau

Dret

Autor: Miquel CARRERAS COLOMER

Tutora: Stefania GIOMBINI

13 de maig de 2025

En dedicatòria a la meva
família, en especial dedicat
a la meva besàvia Maria i
al seu germà l'Amadeu.

RESUM

Aquest treball de final de grau analitza la repressió franquista a través dels **judicis militars sumaríssims**, centrant-se en els casos de l'Amadeu Pagès i Xartó i la Maria Costa Pagès, germans de Parets del Vallès. A partir de l'estudi dels seus expedients judicials, s'estudia com el règim franquista va transformar el dret militar en una eina sistemàtica de **control polític i venjança ideològica**, amb processos marcats per la manca de garanties i la condemna preestablerta. Mitjançant una metodologia basada en **fonts arxivístiques**, bibliografia especialitzada i testimonis orals, es reconstrueixen dues històries familiars que exemplifiquen la repressió institucional. El cas de l'Amadeu, condemnat a mort i afusellat el 1941, i el de la Maria, condemnada a quinze anys de presó, mostren dues formes de persecució dins un mateix model repressiu. L'anàlisi ofereix una mirada crítica als mecanismes jurídics del franquisme i reivindica la necessitat de **reparació històrica**, la qual va quedar en segon pla en finalitzar la dictadura l'any 1975. Aquest estudi no només vol contribuir al coneixement acadèmic, sinó també restituir la dignitat de dues víctimes silenciades. En aquest sentit, el treball esdevé un exercici de justícia i compromís amb la **memòria democràtica**.

Paraules clau: judicis militars sumaríssims, control polític, venjança ideològica, fonts arxivístiques, reparació històrica i memòria democràtica.

RESUMEN

Este trabajo de final de grado analiza la represión franquista a través de los **juicios militares sumarísimos**, centrándose en los casos de Amadeu Pagès i Xartó y Maria Costa Pagès, hermanos de Parets del Vallès. A partir del estudio de sus expedientes judiciales, se estudia cómo el régimen franquista transformó el derecho militar en una herramienta sistemática de **control político y venganza ideológica**, mediante procesos marcados por la falta de garantías y condenas preestablecidas. A través de una metodología basada en **fuentes archivísticas**, bibliografía especializada y testimonios orales, se reconstruyen dos historias familiares que ejemplifican la represión institucional. El caso de Amadeu,

condenado a muerte y fusilado en 1941, y el de Maria, condenada a quince años de prisión, muestran dos formas de persecución dentro de un mismo modelo represivo. El análisis ofrece una mirada crítica a los mecanismos jurídicos del franquismo y reivindica la necesidad de **reparación histórica**, que quedó en segundo plano al finalizar la dictadura en 1975. Este estudio no solo pretende contribuir al conocimiento académico, sino también restituir la dignidad de dos víctimas silenciadas. En este sentido, el trabajo se convierte en un ejercicio de justicia y compromiso con la **memoria democrática**.

Palabras clave: juicios militares sumarísimos, control político, venganza ideológica, fuentes archivísticas, reparación histórica, memoria democrática.

ABSTRACT

This final degree project analyses Francoist repression through **summary military trials**, focusing on the cases of Amadeu Pagès i Xartó and Maria Costa Pagès, siblings from Parets del Vallès. Based on the study of their judicial files, it explores how the Franco regime turned military law into a systematic tool for **political control** and **ideological revenge**, using legal procedures marked by a lack of guarantees and pre-established verdicts. Through a methodology based on **archival sources**, specialized bibliography, and oral testimonies, the research reconstructs two family stories that exemplify institutional repression. The case of Amadeu, sentenced to death and executed in 1941, and that of Maria, sentenced to fifteen years in prison, represent two forms of persecution within the same repressive model. The analysis offers a critical view of the legal mechanisms of Francoism and highlights the need for **historical reparation**, which was set aside after the dictatorship ended in 1975. This study aims not only to contribute to academic knowledge but also to restore the dignity of two silenced victims. In this sense, it becomes an act of justice and a commitment to **democratic memory**.

Keywords: summary military trials, political control, ideological revenge, archival sources, historical reparation, democratic memory.

ÍNDEX

AGRAÏMENTS	7
1. INTRODUCCIÓ	8
2. METODOLOGIA	11
3. ESTUDI DE CAS	13
4. MARC HISTÒRIC-DOCUMENTAL	15
4.1 El Codi de Justícia Militar de 1890 i els delictes polítics.....	15
4.2 Procediments Judicials Militars Sumaríssims	19
4.3 L'Arxiu Nacional de Catalunya i la seva Guia dels Sumaríssims.....	23
5. FIDEL A LA REPÚBLICA, CONDEMNAT A MORT	28
5.1 Biografia de l'Amadeu Pagès i Xartó.....	28
5.2 L'expedient sumaríssim.	30
6. VENJANÇA I REPRESIÓ DURANT LA POSTGUERRA	40
6.1 Biografia de la Maria Costa Pagès.	40
6.2 L'expedient sumaríssim d'urgència.	43
7. LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA.....	51
8. CONCLUSIONS.....	55
9. BIBLIOGRAFIA	58
10.ANNEXOS	62
Poble Nou 12-4-40	63
Poble Nou 10-5-40	64
Barcelona (...) -6-40	65
Barcelona 13-11-40.....	67
Barcelona 10-1-41.....	68
Barcelona 28-2-41.....	69
Barcelona 17-4-41.....	71

Barcelona 18-4-41.....	73
Barcelona 9-5-41.....	75
Homenatges.....	77

AGRAÏMENTS

En primer lloc, vull expressar el meu agraïment a la doctora Stefania Giombini, pel seu guiatge, acompanyament i confiança al llarg de tot el procés de recerca i redacció d'aquest treball.

També vull donar les gràcies a la meva àvia, Dolors Font Costa, pel seu testimoni oral únic i per compartir records personals que han estat essencials per entendre i reconstruir la nostra història familiar.

Finalment, agraeixo el suport incondicional de la meva família i especialment a la meva mare i la meva tieta, que han estat al meu costat amb estima i paciència durant tot aquest camí.

1. INTRODUCCIÓ

El dia 18 de juliol de 1936, marcant un punt d'inflexió en la història contemporània, es va produir un cop d'estat militar de signe feixista contra el govern espanyol de la Segona República. La insurrecció no va triomfar de manera generalitzada, però va donar lloc a una llarga i sagnant Guerra Civil (1936-1939) que van acabar guanyant els insurrectes, liderat pel general Francisco Franco. Amb la victòria feixista s'inicià un règim dictatorial, el franquisme, que duraria fins a la mort del dictador l'any 1975.

Durant els primers anys de l'aixecament, és a dir, des del mateix juliol del 1936, es va anar articulant un nou sistema judicial sotmès a l'autoritat militar i creant diferents auditories de guerra en diferents territoris. A Catalunya, es van crear els tribunals de l'Auditoria de la IV Regió Militar, que van estar operatius, entre l'abril de 1938 i el desembre de 1978, institucionalitzant així una maquinària de repressió.

Aquesta repressió no es va limitar als soldats i combatents del bàndol derrotat, sinó que es va estendre a civils, funcionaris, intel·lectuals, mestres, polítics i, en general, qualsevol persona vinculada, o presumptament vinculada amb la República. Aquells qui es van alçar, jutjaven com a rebels els defensors de la república i la democràcia, aquest fenomen és conegut com a «justícia al revés»¹ que, a causa d'aquesta paradoxa, el concepte de justícia quedava completament distorsionat per servir a un projecte repressiu.

Un dels instruments més efectius d'aquesta repressió va ser l'ús dels procediments judicials militars sumaríssims, judicis breus que permetien condemnar, sense garanties legals ni proves sòlides, aquells que eren considerats contraris i contràries al règim. D'acord amb les dades publicades per l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), durant la dictadura franquista hi va haver com a mínim 81.966 procediments judicials militars al territori català². Aquesta xifra posa de manifest l'abast de la repressió exercida a través dels consells de guerra i els judicis sumaríssims, convertint la justícia militar en una eina sistemàtica de control

¹ Villalta Luna (2022).

² Generalitat de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya (2015).

polític i social. L'ANC ha dut a terme una tasca essencial de recuperació i classificació d'aquests expedients, especialment a través de la sèrie Procediments Judicials Militars (Sumaríssims) 1939–1980 del Tribunal Militar Territorial Tercer, que permet analitzar amb detall els mecanismes judicials repressius que van marcar el franquisme a Catalunya.

Aquest estudi s'ha ocupat precisament de l'anàlisi dels procediments sumaríssims. L'objectiu principal ha estat comprendre com s'articulava jurídicament la repressió franquista i com es concretava en expedients judicials reals, analitzant-ne l'aplicació i la tramitació. El treball s'ha recolzat en dos estudis de cas amb un fort component personal i familiar: el d'Amadeu Pagès i Xartó, alcalde republicà de Parets del Vallès, condemnat a mort per adhesió a la rebel·lió i afusellat al Camp de la Bota l'any 1941; i el de la seva germana, Maria Costa Pagès, que va ser jutjada per rebel·lió militar i condemnada a quinze anys de reclusió temporal. Dos processos de naturalesa diferent (un d'ordinari i un d'urgència) que han permès analitzar diverses formes d'aplicació dels sumaríssims..

Per dur a terme aquesta recerca, s'ha treballat amb els expedients judicials originals custodiats a l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona, així com amb bibliografia especialitzada sobre justícia militar i repressió franquista. El punt de partida d'aquest estudi ha estat el meu treball de recerca de batxillerat, on ja havia fet una primera aproximació general.

Abans d'endinsar-se en l'estudi dels dos expedients dels protagonistes, l'Amadeu i la Maria, s'ha construït un marc històric que ajuda a contextualitzar els inicis del franquisme i la seva consegüent repressió. En primer lloc, s'ha abordat el Codi de Justícia Militar de 1890 (CJM), una peça clau per entendre l'arquitectura jurídica sobre la qual es va fonamentar la persecució republicana. A continuació, s'han analitzat els delictes polítics més freqüents i la manera com eren tipificats i penalitzats, així com el funcionament concret dels procediments sumaríssims i la seva manca de garanties processals. Finalment, s'ha dedicat una part de la recerca a explicar el tractament arxivístic de la documentació, un procés iniciat l'any 2003 impulsat per les institucions catalanes, la Generalitat de Catalunya i el Memorial Democràtic, i amb la participació del Tribunal Militar Territorial Tercer de

Barcelona, amb l'objectiu de classificar, conservar i donar accés a aquesta documentació³. La finalitat del tractament documental va ser la restitució de la dignitat de les víctimes i els seus familiars silenciats durant dècades. Aquest, a més, es va convertir en un precedent en matèria de memòria democràtica que aniria acompanyat, anys després, de la legislació en termes de memòria tant per l'Estat espanyol com pel Govern de la Generalitat de Catalunya.

En els darrers capítols, un cop establert el marc històric, jurídic i arxivístic, s'ha dut a terme una anàlisi dels dos expedients sumaríssims els quals el setembre de 2020 vaig poder fotografiar. La realització d'aquest capítol ha estat lenta, ja que la terminologia jurídica, la manca de context en alguns fragments i la redacció administrativa pròpia de l'època, requereixen una lectura atenta, si més no, el resultat ens permet conèixer de primera mà qui eren aquests dos personatges, quin paper jugaven dins poble de Parets del Vallès, situat a la comarca del Vallès Oriental, i com van viure la persecució en un moment de màxima tensió política.

Finalment, es tracta la memòria històrica democràtica al llarg de tots aquests anys, i la reparació jurídica de víctimes del franquisme a partir de la Llei 11/2017, de 4 de juliol, aprovada pel Parlament de Catalunya, que va arribar exageradament tard perquè la gran majoria de les víctimes que van poder sobreviure ja no hi eren.

³ Generalitat de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya (2015).

2. METODOLOGIA

La recerca d'aquest treball de final de grau s'ha dut a terme a partir de fonts primàries i secundàries, així com de materials documentals familiars, com les cartes que l'Amadeu va enviar des de la presó a la seva família, que han estat recollides, transcrites i incorporades com a annex del treball. Aquestes cartes són un testimoni únic, íntim i humà, tot i no formar part de l'expedient sumaríssim, és un material familiar que considero imprescindible a l'hora d'entendre l'impacte emocional i personal de la repressió.

Una part central de la metodologia ha estat l'accés directe als expedients judicials originals dels dos protagonistes, custodiats a l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona. El setembre de 2020 vaig poder sol·licitar la consulta presencial i fotografiar íntegrament les pàgines dels sumaris de la Maria i l'Amadeu, els quals he analitzat detalladament al llarg d'aquest treball. Aquest material, que constitueix una font primària directa és, des d'un inici, l'eix central de l'estudi.

El treball també es fonamenta en una lectura extensa i contrastada de publicacions especialitzades, mencionades en la bibliografia, que ha permès entendre el context jurídic, polític i repressiu del franquisme. Entre els textos més rellevants s'hi troben els estudis de González Padilla, Jorge Marco, Alfonso Villalta Luna i Julián Casanova, així com la *Guia dels procediments judicials militars (sumaríssims), 1939–1980*, publicada per l'Arxiu Nacional de Catalunya. A més de les fonts documentals i bibliogràfiques, aquest treball es fonamenta també en fonts jurídiques, com el Codi de Justícia Militar de 1890, vigent durant el període d'estudi, i diversos decrets i disposicions promulgades pel règim franquista. També s'han consultat lleis de reparació i memòria democràtica, com la Llei 11/2017, del Parlament de Catalunya, que declara la nul·litat dels judicis franquistes.

A escala local, la recerca es nodreix de publicacions de la història de Parets del Vallès, principalment del llibre de la Maria Àngels Massaguer Arimon titulat *Segona República, Guerra Civil i Primer Franquisme a Parets del Vallès*, el qual ha estat de gran ajuda per entendre el context local durant el període de l'alcaldia

de l'Amadeu i els mesos anteriors, així com el meu propi treball de recerca de segon de batxillerat presentat l'any 2020.

Durant l'anàlisi dels expedients, hi ha hagut moments en què la qualitat de les fotografies va dificultar la lectura de determinats fragments, especialment en pàgines manuscrites o amb tinta degradada. No obstant el fet que l'expedient de l'Amadeu hagi estat objecte d'estudi anterior per part de l'Albert Lucero i en David Ballester, ha facilitat molt la interpretació de diferents escrits. En canvi, l'expedient sumaríssim d'urgència de la Maria, no havia estat mai objecte d'estudi, per tant, suposava iniciar l'estudi del cas des de zero. Aquest fet ha estat una font de motivació especial al llarg del treball, ja que m'ha permès contribuir en una recerca que, fins ara, ningú havia donat veu.

Un altre element clau ha estat la incorporació del testimoni oral, a través de les converses mantingudes amb la Dolors Font Costa, filla de la Maria Costa Pagès. El seu testimoni, sobretot, els relats i records transmesos per la seva mare, han estat fonamentals per reconstruir els fets objectius i la dimensió emocional i familiar de la repressió. Aquesta transmissió entre generacions aporta un contingut personal que mai podria oferir-se només, a través dels documents oficials.

Aquest treball de final de grau, és una recerca del tipus microhistòria, és a dir, una aproximació historiogràfica que, partint de dos casos concrets, es pretén apropar-se a grans esdeveniments històrics. Per tant, un dels objectius principals és il·luminar dues petites històries per entendre millor un gran relat: la dictadura franquista, la justícia militar com a eina de repressió, i el silenci imposat a les víctimes del franquisme.

A causa de la naturalesa històrica d'aquesta recerca, no s'ha considerat l'anàlisi de jurisprudència. En el seu lloc, s'ha optat per centrar-se en l'estudi detallat de dos expedients sumaríssims, l'anàlisi de la legislació franquista i de les lleis de memòria democràtica.

3. ESTUDI DE CAS

Aquest treball neix d'una motivació profundament personal i familiar. Tot i que era massa petit per parlar amb la Maria sobre aquesta etapa tan dura, amb el temps he anat comprenent la importància de recuperar la seva història i la del seu germà.

Ja en el meu treball de recerca de batxillerat, vaig fer una primera anàlisi dels seus expedients judicials, consultant la documentació a l'Arxiu Tribunal Militar Territorial de Barcelona, on vaig tenir accés als procediments sumaríssims que van patir tots dos. Aquella recerca em va permetre entendre la repressió franquista des d'un punt de vista documental i històric, però ara, amb més coneixements i una mirada més madura, vull aprofundir-hi amb una perspectiva més acadèmica.

L'objecte d'aquest estudi és analitzar els procediments Judicials Militars Sumaríssims i la seva aplicació durant la postguerra franquista, posant el focus en la tramitació de dos casos concrets: el de Maria, la meva besàvia, i el de l'Amadeu, el seu germà gran. A través d'aquests expedients, es busca entendre com funcionaven aquests processos, caracteritzats per la manca de garanties processals i la instrumentalització de la justícia com a eina repressiva.

Al llarg dels anys, sabem que aquests judicis es van convertir en eina fonamental de la dictadura per eliminar qualsevol rastre de dissidència política, aplicant condemnes severes basades sovint en acusacions infundades.

Tal i com assenyala Jorge Marco (2012), aquests judicis es definien per “la seva brevetat, l'absència de drets i el predomini de la fiscalia sobre la defensa”, cosa que convertia el procediment en una farsa judicial. En la mateixa línia, Villalta Luna (2022) mostra com aquests processos responien més a una lògica repressiva que no pas jurídica, amb un paper simbòlic de la defensa i una acusació basada en proves ideològiques o denúncies de particulars afins al règim.

Aquest treball és també una forma de retre homenatge a la meva besàvia i al seu germà, dues víctimes d'un sistema repressiu que va castigar, mitjançant l'aplicació de procediments judicials militars un total de 78.331 persones processades.⁴

⁴ Generalitat de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya (2015).

Més enllà de la recerca històrica doncs, aquest treball també representa un acte de memòria i justícia, un intent de recuperar la història de la meua pròpia família i donar veu a aquells que van ser silenciats.

4. MARC HISTÒRIC-DOCUMENTAL

El dia 30 de juliol de 1936, tot just dues setmanes després de l'inici de l'alçament militar, es posava en marxa la primera gran eina jurídica i repressiva del bàndol sublevat: la declaració de l'estat de guerra. Aquesta mesura va ser promulgada per la Junta de Defensa Nacional, l'òrgan provisional que assumí el poder en les zones controlades pels rebels.

Mitjançant un bàndol signat pel seu president, Miguel Cabanillas que apel·lava a les circumstàncies per les quals travessava Espanya, exigien a tot ciutadà el compliment estricte de les lleis, i s'advertia que qualsevol acte o omissió contrària als objectius del "movimiento redentor de nuestra Patria" seria castigat amb tota severitat. Aquesta és doncs, la primera eina jurídica i repressiva de la qual es van dotar els militars alçats i que es mantindria vigent fins a l'any 1948.⁵

4.1 El Codi de Justícia Militar de 1890 i els delictes polítics

El Codi de Justícia Militar de 1890 va ser la normativa espanyola que regulava l'organització i el funcionament de la jurisdicció militar. Va ser publicat pel Real Decret de 27 de setembre de 1890, i va estar vigent fins a la llei de 17 de juliol de 1945⁶, data en què la dictadura va presentar un nou codi.

És molt interessant destacar que aquest codi no tenia vigència durant el període republicà, no obstant, amb la declaració de l'Estat de Guerra el 30 de juliol de 1936, el 27 d'agost es va publicar el Decret número 64 on es ratificava la preeminència de la justícia militar sobre l'ordinària, i quatre dies després es va restablir la vigència del Codi de Justícia Militar de 1890 en tots els seus apartats, desmantellant de manera definitiva la legislació del període republicà.⁷

Observem que la guerra civil no es manifestà únicament en el camp de batalla, sinó que des dels inicis del cop d'estat, el bàndol franquista va pretendre la creació d'un sistema judicial que, sota una aparença de legalitat, justificués la repressió. Ens podríem preguntar, per què es volia recuperar un Codi de Justícia

⁵ Generalitat de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya (2015).

⁶ Querol i Duran, F (1948).

⁷ Marco, J (2012).

Militar de períodes anteriors, i la resposta s'evidencia en el seu Títol XIX del procediment sumaríssim:

TITULO XIX:

DEL PROCEDIMIENTO SUMARÍSIMO.

8

9 **Art. 649. Los reos de flagrante delito militar, que tengan señalada pena de muerte ó perpetua, serán juzgados en juicio sumarísimo por el Consejo de guerra que en cada caso corresponda.**

Art. 651. Además de lo establecido en los artículos anteriores, podrán ser sometidos al juicio sumarísimo otros delitos que, por afectar á la moral y disciplina de las tropas, ó á la seguridad de las plazas, y de cosas y personas lo declaren así las Autoridades respectivas en los bandos que publiquen con arreglo á las facultades que les están concedidas.

Amb tota impunitat, no es van reprimir a l'hora de manifestar els motius que van portar els militars sublevats a decantar-se pels judicis sumaríssims; d'acord amb el Decret 79 emès el 4 de setembre de 1936 es manifesta:

Decreto núm. 79

Se hace necesario en los actuales momentos, para mayor eficiencia del movimiento militar y ciudadano, que la norma en las actuaciones judiciales castrenses sea la rapidez, haciéndola compatible con las garantías procesales de los encartados; que se evite en lo posible el distraer del servicio de armas a los Jefes, Oficiales y clases para ocuparlos en la tramitación de dichos procedimientos y que, finalmente, se atienda a las conveniencias del servicio militar obviando la dificultad de comunicaciones,

10

Podem destacar doncs els dos elements fonamentals: l'eficiència i la rapidesa. Característiques que, com veurem més endavant, eren incompatibles amb les garanties processals que mencionen.

⁸ Codi de Justícia Militar de 1890. Art 649. Digitalitzat per Google. Primera circumstància per la que es podia aplicar un procediment sumaríssim.

⁹ Codi de Justícia Militar de 1890. Art 651. Digitalitzat per Google. Segona circumstància, molt més general la qual feia de fonament jurídic de la gran majoria dels casos.

¹⁰ Decret 79, (BOJNE, 4 de setembre de 1936).

Aquest decret, a més, fa una modificació molt important en relació amb l'estat en què és sorprès el reu i la pena a imposar, diu:

“todas las causas de que conozcan las jurisdicciones de Guerra y Marina se instruirán por los trámites de **juicio sumarísimo** que se establece en el título XIX tratado tercero, del Código de Justicia Militar....con las modificaciones siguientes:

A) No será preciso para ello que el reo sea sorprendido «in fraganti» ni que la pena a imponerse sea la de muerte o perpetua.”¹¹

Així doncs, tot encausat seria processat mitjançant procediment sumaríssim, sigui o no sorprès en l'acte i independentment de la pena a imposar, fets que no contemplaven l'article 649 del Codi de 1890.

En aquest context és imprescindible mencionar les Auditories de Guerra, que eren els òrgans judicials militars que es van establir a Espanya durant la Guerra Civil i la dictadura franquista per gestionar els procediments penals contra persones acusades d'actes contraris al règim. Després de l'ocupació d'una localitat o d'un territori, l'Auditoria s'hi establia per dur a terme una investigació destinada a identificar els militars, polítics i activistes del bàndol republicà i esbrinar les seves actuacions durant el període anterior a la conquesta.¹²

La gran autonomia de les Auditories de Guerra, juntament amb les dinàmiques específiques de la repressió a cada regió militar i el desordre jurídic, administratiu i legislatiu, van generar una profunda falta de coherència en l'aplicació de la justícia militar.¹³ El resultat d'aquest caos jurídic suposava que, cada auditor aplicava els seus propis criteris, fet que generava una gran desigualtat tant en la tipificació dels delictes com en les condemnes. Un mateix acte podia ser considerat delicte de rebel·lió en un lloc, i simple inducció en un altre. De la mateixa manera, una mateixa acusació podia derivar en una sentència de pena de

¹¹ Decret 79, (BOJNE, 4 de setembre de 1936)

¹² Portal de Archivos Españoles (s.d.). *Auditoría de guerra de la IV Región Militar*.

¹³ Gil Vicio (2004).

mort en una auditoria, mentre que en una altra es resolía amb una condemna de dotze anys i un dia de presó.¹⁴

Així mateix, interessa també fer un petit recull dels delictes polítics que eren causa d'obertura d'aquests sumaríssims. Delicte i pena tenen una relació directa en termes jurídics, és a dir, els delictes han d'estar tipificats i cada un d'ells conté la pena prèviament establerta.

L'autor Marco (2012) fa un recull excel·lent dels delictes polítics i les penes del Codi de Justícia Militar. Enumera els delictes de rebel·lió¹⁵ i els delictes menors relacionals amb la rebel·lió com: sedició o auxili, provocació, inducció i excitació a la rebel·lió, o la conspiració.¹⁶

En relació amb les penes, el delicte de rebel·lió es castigava amb la pena de mort per als caps de la insurrecció, així com per als militars de més alt rang en les unitats revoltades. Aquells que, tot i no estar al capdavant del moviment, s'hi adherien de qualsevol manera, podien rebre penes que oscil·laven entre la reclusió perpètua (30 anys de presó) i la pena capital. No obstant això, el codi preveia l'exempció de responsabilitat per a aquells que es rendissin abans d'executar actes violents o que delatessin els seus companys abans que la rebel·lió es materialitzés.

En el cas dels delictes menors, la sedició o l'auxili a la rebel·lió comportava penes de reclusió d'entre 20 i 30 anys per als casos més greus, i entre 12 anys i un dia fins a 20 anys en situacions menys greus. La provocació, inducció i excitació a la rebel·lió es castigava amb presó major, amb penes que oscil·laven entre els 6 i els 12 anys. Finalment, la conspiració per rebel·lió era sancionada amb penes lleugerament inferiors a les anteriors.

Més endavant, s'analitzen en detall les dades extretes de les taules estadístiques publicades per l'Arxiu Nacional de Catalunya en la seva guia dels sumaríssims de l'any 2015, una eina fonamental per dimensionar l'abast real de la repressió judicial a Catalunya durant el franquisme. Aquestes taules ofereixen informació

¹⁴ Marco, J (2012).

¹⁵ Codi de Justícia Militar de 1890. Article 237.

¹⁶ Codi de Justícia Militar de 1890. Articles 240 i 241.

exhaustiva sobre el nombre de procediments judicials militars incoats, així com sobre la tipologia dels delictes imputats. Aquesta anàlisi quantitativa permet comprendre quines eren les acusacions més habituals, i contextualitzar els dos casos d'estudi dins d'un patró repressiu més ampli.

4.2 Procediments Judicials Militars Sumaríssims

En aquest capítol es posa el focus en el procediment sumaríssim del títol XIX, des de l'inici de la tramitació fins la sentència final. Recordem que, mitjançant la declaració de l'estat de guerra publicada al bolletí oficial per part de la junta de defensa nacional d'Espanya el 30 de juliol de 1936, i els posteriors decrets que publicà el règim afegint mesures repressives, ens trobem en un període en el qual s'ha articulat un sistema jurídic ideal com a eina de repressió instantània per iniciar una “*amplia limpieza de indeseables*”¹⁷ com va definir aleshores el comandant de la Guàrdia Civil de Càceres.

Quan pensem en un judici, l'imaginari col·lectiu ens porta a una sala ordenada, amb acusació i defensa, on els fets es discuteixen amb proves i arguments. Però durant el període franquista, i molt especialment en els procediments judicials sumaríssims, això era una ficció. No hi havia espai per al debat, només una representació buida, amb una sentència ja decidida des del principi. Tal i com apunta Villalta Luna (2022), “els judicis sumaríssims franquistes van ser, en realitat, actes ritualitzats de condemna, en què la sentència era prèvia al procés.”

El règim va dividir els processos en ordinari, sumaríssim i sumaríssim d'urgència, però en la pràctica, els dos darrers eren els més utilitzats per la seva rapidesa i eficàcia repressiva. Es tractava de processos inquisitorials, és a dir, totalment centrats en la presumpta culpabilitat de l'acusat, on la defensa no tenia cap capacitat real de contradir l'acusació. González Padilla (2003) ho defineix clarament quan diu que “la defensa només apareix en el moment final, quan ja tot està decidit.” Aquestes característiques no eren casuals, sinó que responien a les

¹⁷ CSIC (2023).

necessitats del moment “*para mayor eficiencia del movimiento militar y ciudadano*” com hem vist anteriorment en el Decret número 79.

Procediment sumari.

Fase 1: la denúncia i obertura del procediment.

El procés s’iniciava a partir d’una “notitia criminis”, sovint una denúncia anònima, una declaració policial o un expedient previ de depuració. Això podia arribar des de qualsevol banda: un veí del poble, un falangista, un rector. Només calia un motiu, i aquest motiu podia ser simplement el cognom o el passat republicà de la persona encausada. Un cop rebuda la denúncia, l'autoritat militar obria un sumari i designava un jutge instructor.

Fase 2: el sumari (instrucció secreta).

Aquest sumari es mantenia en secret absolut, i aquí s’hi decidia pràcticament tot. Es prenen declaracions a testimonis, i es recullen informes de conducta moral i política emesos per figures com l’alcalde franquista, el rector o membres de la Falange. Aquests informes es feien sota la idea que aquestes valoracions subjectives tenien valor probatori, com explica González Padilla, l’informe del rector o de l’alcalde valia més que la paraula de l’encausat.

L’article 653 del Codi de Justícia Militar desenvolupa com seran les declaracions dels testimonis i els reconeixements per la identificació de la persona detinguda, que es farien constar en una acta breu. Destaco l’article 653.3 quan menciona que en el cas que hi assisteixin diversos testimonis presencials: “*solo se consignaran las declaraciones de los más importantes*”. Aquesta frase camuflada dins el llistat d’instrucció, té implicacions profundes pel que fa a les garanties processals. La selecció dels testimonis “més importants” quedava en mans de l’instructor, i no s’ha trobat en el text cap mena de menció a la possibilitat d’impugnar aquesta selecció. Arribo a la conclusió que l’article 653.3 permetia filtrar o descartar testimonis que podien aportar una versió diferent o contradictòria dels fets.

Aquesta fase, practicades les diligències, concloïa amb un auto resum i el traspàs a l'Autoritat judicial competent¹⁸.

Fase 3: el plenari (“judici”).

L'autoritat judicial “*resolverá sin pérdida de tiempo lo que proceda*”¹⁹, l'elevació o no a plenari, en cas contrari la causa seguiria els tràmits ordinaris. En cas afirmatiu, es passa la causa al fiscal “*por un terminio que no exceda las tres horas*”²⁰.

Un cop el sumari es tancava, la causa s'elevava a plenari, moment en què es designava un defensor. Aquest advocat defensor podria ser una amenaça, però rarament aquest podia alterar el resultat del judici. Personalment, coincideixo amb l'autor Villalta Luna quan descriu la figura de l'advocat defensor com un actor que surt a escena per dir una frase repetida en cada funció, i després desapareix²¹. Aquests eren militars que únicament suplicaven la reducció de la pena i demanaven clemència al tribunal. Era habitual que fossin designats d'ofici per part del fiscal, ja que un advocat defensor designat pel mateix processat requeria un alt poder adquisitiu.

Podem entendre aquesta figura com un engranatge més característic dels procediments sumaríssims, una peça formal que actuava de forma passiva en la protecció de l'acusat. Els defensors, sovint sense formació jurídica i designats automàticament d'entre oficials de l'exèrcit tenien clarament una funció: “estar-hi”, però sense alterar el curs dels fets ni posar en dubte el criteri de la fiscalia o del tribunal militar.

Aquest acte es feia davant el consell de guerra, compost per militars, que celebrava una vista breu, dividida en dues parts una pública i una secreta. Durant la primera, es llegien les proves i actuava l'advocat defensor. Conclosa la defensa, el president del Consell, el qual era un tinent Coronel, preguntava a l'acusat si

¹⁸ Codi de Justícia Militar de 1890. Article 654.

¹⁹ Codi de Justícia Militar de 1890. Article 655. Observem clarament la rapidesa que mana en aquest tipus de procediment.

²⁰ Codi de Justícia Militar de 1890. Article 656. Rapidesa absoluta

²¹ Villalta Luna (2022).

tenia alguna cosa a afegir, un cop escoltat es donava final a la vista²². Durant la segona fase, el consell de guerra es retirava a deliberar.

Fase final: la sentència i la seva (in)apel·lació.

La darrera fase del procediment sumaríssim culminava amb l'emissió de la sentència per part del consell de guerra. Segons l'article 662 del Codi de Justícia Militar, *"La sentencia que el Consejo de guerra pronuncie en los juicios sumarísimos será firme con la aprobación de la Autoridad judicial del Ejército o distrito, de acuerdo con su Auditor. En las plazas sitiadas o bloqueadas se podrá prescindir de dicho acuerdo."* Tot i que tècnicament aquesta sentència havia de ser revisada i aprovada per una autoritat militar superior, en la pràctica això no constituïa cap garantia de revisió efectiva.

Per impedir la possibilitat de recurs, que sí que contemplava l'article 678 del CJM, González Padilla (2003) recull que d'acord amb la circular del 21 de novembre de 1936, emesa pel *General Jefe del Alto Tribunal de Justicia Militar*, va prohibir expressament la interposició de recursos en causes sumaríssimes. Així doncs, la sentència era inapel·lable per definició, i s'executava "sense dilació", tal com estipulava el mateix article 662. En aquest context, fins i tot una pena d'execució podia fer-se efectiva en qüestió d'hores o dies.

El sumaríssim de l'Amadeu és un exemple clar de tot allò que hem exposat sobre aquesta tipologia de procediment. El seu procés es va desenvolupar seguint totes les fases previstes que hem mencionat.

Procediment sumaríssim d'urgència.

Paral·lelament al procediment sumaríssim habitual, existia una modalitat encara més àgil i limitada: el procediment sumaríssim d'urgència. Establert mitjançant decret de l'1 de novembre de 1936, aquest procediment es basava en la mateixa estructura jurídica que el sumaríssim, però en suprimia algunes parts per fer-lo encara més ràpid. Una de les modificacions més significatives era la supressió de

²² Codi de Justícia Militar de 1890. Article 660.

la fase de plenari, fet que afectava de manera directa les garanties processals, ja que eliminava qualsevol possibilitat, per mínima que fos, de defensa activa o d'exposició pública davant d'un consell de guerra.

Aquest procediment va tenir validesa legal fins al 12 de juny de 1940, moment en què fou derogat. Durant aquest període, però, es va aplicar com a instrument de repressió immediata, especialment en contextos en què el règim volia actuar amb rapidesa exemplar.

El procediment sumaríssim d'urgència aplicat a Maria Costa Pagès és un altre exemple de com el règim va utilitzar el dret militar com a eina de repressió immediata. En el seu cas, eliminant la fase de plenari, l'agilitat del procés va traduir-se en una resolució ràpida que evidencia la desprotecció en la qual es trobaven els processats.

4.3 L'Arxiu Nacional de Catalunya i la seva Guia dels Sumaríssims

La repressió franquista es va viure als carrers i a les presons, i també va quedar escrita, ordenada i arxivada. Aquesta sèrie documental, que durant dècades fou d'accés restringit o parcial, ha esdevingut una de les vies fonamentals per reconstruir la memòria de les víctimes i entendre l'abast real de la repressió política a Catalunya. L'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), en col·laboració amb el Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona i el Memorial Democràtic, va impulsar un projecte de tractament i descripció arxivística que culminaria en la Guia dels procediments judicials militars (sumaríssims), 1939-1980.

El projecte va implicar la descripció, ordenació i classificació de prop de 82.000 expedients transferits pel Tribunal Militar Territorial Tercer. Aquesta tasca es va dur a terme entre 2003 i 2010, i va incloure la neteja física dels documents, la substitució de materials en mal estat per facilitar-ne la consulta i la localització, identificant cada expedient amb un codi únic. S'hi van registrar informacions com el nom de la persona processada, l'any del procediment, el municipi i el número de causa, cosa que ha permès consultar la documentació amb criteris homogenis i clars, tot facilitant tant la recerca històrica com l'exercici de memòria per part de familiars i investigadors.

La guia recull informació sobre 81.966 procediments incoats a Catalunya contra 78.331 persones (dels quals 3.358 foren executades), una xifra que parla per si sola de la dimensió institucional de la repressió. A través de fitxes, estadístiques, exemples i descripcions acurades, la guia permet visualitzar el procediment com una pràctica normalitzada dins de l'aparell judicial del règim.

Un element fonamental per entendre d'on prové la documentació analitzada en aquesta guia és el Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona, actual organisme encarregat de custodiar els procediments sumaríssims instruïts a Catalunya durant la postguerra. Aquest tribunal forma part de l'estructura jurídica militar creada a partir de la Llei Orgànica 4/1987, que reorganitzava la jurisdicció militar a l'Estat espanyol.

L'accés als expedients judicials militars no sempre ha estat possible com ho és avui. Durant molts anys, el Tribunal Militar Territorial Tercer es va mostrar reticent a permetre'n la consulta, fins i tot en el cas de recerques amb finalitats acadèmiques o històriques. Tal i com recull la mateixa *Guia dels procediments judicials militars (sumaríssims), 1939–1980*, un dels exemples més coneguts d'aquest bloqueig inicial fou el cas del sumari contra el president Lluís Companys, que no es va poder consultar en la seva versió original fins a l'octubre de 1997, quan l'historiador Josep Benet hi va tenir accés per primer cop. Fins llavors, només es disposava d'una reproducció parcial, com la que havia pogut obtenir Josep Maria Figueres el maig del mateix any. A més, cal recordar que el febrer de 1997, el president del Tribunal Militar Territorial Tercer va autoritzar l'historiador Manel Risques a consultar diversos sumaris emblemàtics, com els dels comandaments republicans Antonio Escobar Huerta, Modesto de Lara Molina i José Aranguren Roldán. Aquella autorització va suposar un punt d'inflexió important, obrint la porta a futures peticions i establint un precedent clau per a la recerca històrica.

Actualment, aquest escenari ha canviat de manera significativa. Gràcies al treball conjunt entre el Tribunal Militar, el Memorial Democràtic i l'ANC, és possible sol·licitar una cita per accedir i estudiar expedients concrets. De fet, així és com vaig poder dur a terme la consulta directa dels judicis sumaríssims de l'Amadeu i

de la Maria, en un exercici de recerca arxivística que em va permetre accedir a la documentació original, revisar-ne cada foli recollit en l'expedient i fotografiant-ne les pàgines.

La repressió franquista en xifres

Una de les aportacions més valuoses de la *Guia de la sèrie documental dels procediments judicials militars (sumaríssims), 1939–1980*, elaborada per l'Arxiu Nacional de Catalunya, és la possibilitat de quantificar l'abast de la repressió franquista a Catalunya ²³.

Segons la guia, es van incoar 81.966 procediments judicials militars arreu del territori català entre 1939 i 1980. Aquesta repressió es va concentrar de forma especialment intensa durant els primers anys de la postguerra, en el que la pròpia publicació anomena el “període blau” (1939-1945), on es van registrar 74.235 judicis, més del 90% del total.

Aquesta concentració desproporcionada de procediments durant els primers anys del franquisme no és casual. El període 1939–1945 coincideix amb la fi de la Guerra Civil i la consolidació inicial del règim, un moment en què l'aparell repressiu es desplega de forma massiva amb l'objectiu d'eliminar qualsevol resta d'oposició republicana. És el moment de la venjança política, però també de la reorganització autoritària de l'Estat, en què la repressió esdevé una eina de control social i de reconstrucció del nou ordre.

Aquests primers anys són els més violents en execucions, empresonaments i judicis, ja que el franquisme no se sent encara segur i busca consolidar el seu domini per la força. Tal com es recull a la ressenya de l'obra *Morir, matar, sobreviure*²⁴, Julián Casanova articula el seu discurs en la idea que la violència fou

²³ Totes les dades que es presenten en aquests apartats són extretes de Generalitat de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya (2015). *Guia de la sèrie documental Procediments judicials militars (Sumaríssims) 1939-1980 de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona*. A cura d'Enric Terradellas Prat; dirigit per Àngels Bernal Cercós; pròleg de Francesc Balada i Bosch. Sant Cugat del Vallès: Arxiu Nacional de Catalunya, i en línia en format PDF. https://anc.gencat.cat/web/.content/anc/documents/arxiu/Publicacions/GUIA_SUMARISSIMS

²⁴ Recio Sánchez (2004).

la medul·la espinal de la dictadura de Franco, una continuació directa del seu estat de guerra.

La repressió a través de judicis sumaríssims durant aquest període també s'emmarca en un context internacional especialment favorable al règim: la Segona Guerra Mundial impedeix una pressió diplomàtica real sobre el que està passant a l'interior de l'Estat espanyol. D'aquesta manera, entre 1939 i 1945, el règim actua amb total impunitat, i la justícia militar es converteix en el principal instrument de depuració política, amb milers de causes obertes de forma accelerada.

Pel que fa a les conseqüències més greus, la guia documenta 4.411 condemnes a mort, de les quals 3.358 van ser executades. La gran majoria de les persones executades eren homes (3.341), però també hi consten 17 dones, la qual cosa demostra que la repressió no feia excepcions per motius de gènere. La mitjana d'edat dels afusellats se situava entorn dels 37 anys, essent la franja de 31 a 40 anys la més castigada. Això indica que el règim s'adreçava especialment contra persones en edat activa, amb responsabilitats familiars, socials o polítiques, cosa que contribuïa a trencar els vincles comunitaris.

Un altre element clau per comprendre la naturalesa dels judicis sumaríssims és l'anàlisi dels delictes més habituals que s'imputaven a les persones encausades. Segons les dades, més del 75% dels procediments van estar relacionats amb la rebel·lió militar, ja fos per rebel·lió directa, adhesió, auxili o incitació. El Codi de Justícia Militar de 1890, en els articles 237 i 240, considerava aquests delictes com els més greus, sovint castigats amb la pena capital o la reclusió perpètua.

En xifres, es van instruir 32.740 procediments per rebel·lió o adhesió a la rebel·lió militar (39,94%) i 26.807 per auxili a la rebel·lió (32,71%). Altres delictes rellevants foren la sospita de desafecció al règim (6.290 casos), l'actuació revolucionària (5.658) o les investigacions relacionades amb l'activitat política anterior o posterior a la guerra (2.936). També hi ha casos de bandidatge, terrorisme, espionatge, activitats clandestines, manifestacions contra el règim o pas clandestí de frontera, tot i que cap d'aquests tipus de delicte no supera el 0,55% respecte al total.

És interessant també tractar les dades territorialment. En l'àmbit provincial, Barcelona concentra amb diferència el gruix de la repressió: 60.561 persones processades, que representen prop del 76% del total català. Aquesta xifra s'explica tant per la densitat de població com per la forta presència de moviments obrers, republicans i sindicals que hi havia arrelat durant la Segona República. En comparació, les altres províncies van registrar una repressió més moderada: Tarragona amb 9.746 processats, Girona amb 7.741 i Lleida amb 3.918.

Dins de la província de Barcelona, una de les comarques més afectades fou el Vallès Oriental, amb un total de 1.508 persones processades entre 1939 i 1980. Tenint en compte que la població de la comarca l'any 1936 era de 67.102 habitants, això representa un 2,25% del cens. Entre els diversos municipis que formen el Vallès Oriental, cal destacar Parets del Vallès, localitat on visqueren l'Amadeu i la Maria. En aquest petit municipi es van comptabilitzar 42 persones processades en judicis sumaríssims, un 2% de la seva població.

A partir de l'any 1944, la repressió i les execucions en particular, comencen a disminuir. Pel que fa a les execucions, passen a dirigir-se especialment contra els guerrillers, coneguts com a maquis, que van protagonitzar accions de lluita armada contra el franquisme. Entre aquestes accions, destaca l'intent d'invasió de la Vall d'Aran, així com altres operacions de guerrilla urbana. Aquest col·lectiu esdevingué l'objectiu principal de persecucions i afusellaments per part de les autoritats, una dinàmica repressiva que es va mantenir fins a l'any 1956.

5. FIDEL A LA REPÚBLICA, CONDEMNAT A MORT

El present capítol tracta de la vida d'Amadeu Pagès i Xartó i l'anàlisi del seu procediment sumaríssim. Com s'ha mencionat anteriorment, aquest ha estat objecte d'estudi en diverses ocasions, fet que facilita molt la recerca quant a les dades biogràfiques sobre la seva activitat política i social, i l'anàlisi del sumaríssim que es pot consultar a l'Arxiu Tribunal Militar de Barcelona.

5.1 Biografia de l'Amadeu Pagès i Xartó

L'Amadeu va néixer a Barcelona el 4 d'agost de 1907. La seva mare, Dolors Pagès i Xartó era de Tivissa, a Tarragona. Des d'allà es va traslladar a la capital per treballar com a minyona i es va quedar embarassada. El pare de la criatura però, no va voler reconèixer el fill i aleshores es va traslladar a Parets on s'hi va quedar a viure. A Parets, la Dolors es va casar amb el Salvador Costa amb qui va

tenir quatre fills, Simón, Antonio, Paco i Maria, la meua besàvia.

Instal·lats a Parets del Vallès, va treballar com a tintorer a la fàbrica tèxtil de Josep Maria Adell. Casat amb Rosa Xicota i pare de dos fills petits, compaginava la seva activitat laboral amb una forta implicació en la vida associativa del poble: era membre de la Cooperativa La Progressiva, de la Coral Unió Paretense i vinculat a la CNT.

25

Els primers mesos de l'esclat de la Guerra Civil espanyola (juliol-agost de 1936) van estar marcats especialment a la rereguarda catalana per una onada de violència política i social. A Parets, com a molts altres pobles del Vallès, la por a una possible conspiració franquista interna, sumada a un ambient d'odi acumulat durant dècades de tensions socials, van desembocar en actes de violència.

²⁵ Font secundària. PLANAS, J (2003). *Diccionari biogràfic dels alcaldes del Vallès Oriental (1901 2000)*. Ponències. Revista del Centre d'Estudis de Granollers.

Diversos historiadors atribueixen aquestes actuacions com a producte del «terror revolucionari»²⁶. En aquest context s'inscriuen els assassinats de cinc persones vinculades als sectors de dretes del municipi, entre ells Lluís Piquer i els seus fills, Lluís i Àngel. En el moment en què es van produir aquests tràgics fets, l'Amadeu Pagès formava part del Comitè Local de Parets del Vallès. Diversos testimonis, sovint guiats per la venjança o la pressió de les autoritats franquistes, el van assenyalar com a responsable moral o còmplice indirecte dels assassinats, tot i la manca d'evidències. Seria precisament l'acusació, sense proves concloents, de la seva implicació en aquests assassinats el que, cinc anys més tard, el conduiria a la seva execució.

Mesos després de l'esclat de la Guerra Civil, Pagès va assumir un paper destacat en la vida política local i va ser nomenat alcalde de Parets del Vallès el 21 d'octubre de 1936 com a representant de la CNT, en un moment marcat per la reorganització dels ajuntaments catalans arran de la incorporació d'aquesta organització obrera al govern de la Generalitat. L'elecció es va produir en una sessió en què obtingué sis vots a favor i tres en blanc, aquests darrers procedents dels regidors d'ERC, van mostrar el seu desacord amb el nomenament i es van negar a signar l'acta de constitució del nou consistori²⁷.

D'acord amb la documentació recollida al llibre d'actes municipal de l'època, durant el mandat d'Amadeu Pagès es van impulsar diverses iniciatives orientades a millorar les condicions de vida dels veïns del poble. Entre les accions més destacades hi ha l'aprovació d'un préstec de 10.000 pessetes a la col·lectivitat de pagesos de Parets per garantir la continuïtat de la producció agrària en un context de manca de recursos. També es van dur a terme reformes a l'ajuntament, es van regularitzar tributs municipals i es van crear ajuts d'emergència per a famílies amb dificultats econòmiques²⁸. D'acord amb diversos testimonis a més, l'Amadeu

²⁶ Va ser un moment en època d'alçament militar en el qual els defensors de la república temien per un alçament també en les localitats, potenciant així el suport al bàndol franquista. En parlen Solé Sabater i Villarroya (1990).

²⁷ Lucero (2008).

²⁸ Lucero (2008).

va aconseguir evitar algunes detencions de dretes i va minimitzar algunes de les sancions que els van ser imposades²⁹.

A finals d'octubre del 1937 va presentar la seva dimissió, per causes que es desconeixen, i poc després la seva quinta va ser cridada a files i va formar part de la 24 divisió del X cos de l'Exèrcit. L'any 1938 va combatre al sector de Llavorsí, a la Noguera Pallaresa i va sobreviure tot i les nombroses baixes. No obstant el dia 30 de novembre la seva quinta va ser atacada i en conseqüència l'endemà va ser capturat i traslladat a Santander, on fou internat a la presó de Tabacalera.

A partir d'aquest moment, la maquinària repressiva es va posar en marxa. Finalment, va ser executat al Camp de la Bota de Barcelona, el dia 29 de maig de 1941.

5.2 L'expedient sumaríssim.

Expedient SUMARÍSSIM 13.129, Presó del Poble Nou 2 de setembre de 1939 Amadeu Pagès i Xartó

Durant l'estada a la presó de Santander van ser practicades les primeres diligències. Va ser interrogat per la guàrdia civil, els quals van recollir la seva militància a la CNT des del 1936 i els detalls del període en el que va estar a files. El document diu que el presoner estaria a Tabacalera fins que es prengués una decisió al respecte sobre la seva situació.

Durant l'estada d'Amadeu Pagès a la presó de Santander i posteriorment al camp de concentració de Corbán, la repressió franquista va començar a articular-se de manera sistemàtica. En aquest context, era habitual que alguns presoners republicans, amb l'esperança de millorar la seva situació personal, proporcionessin informació als responsables dels camps, informació que era registrada en fitxes

²⁹ Ballester (2004).

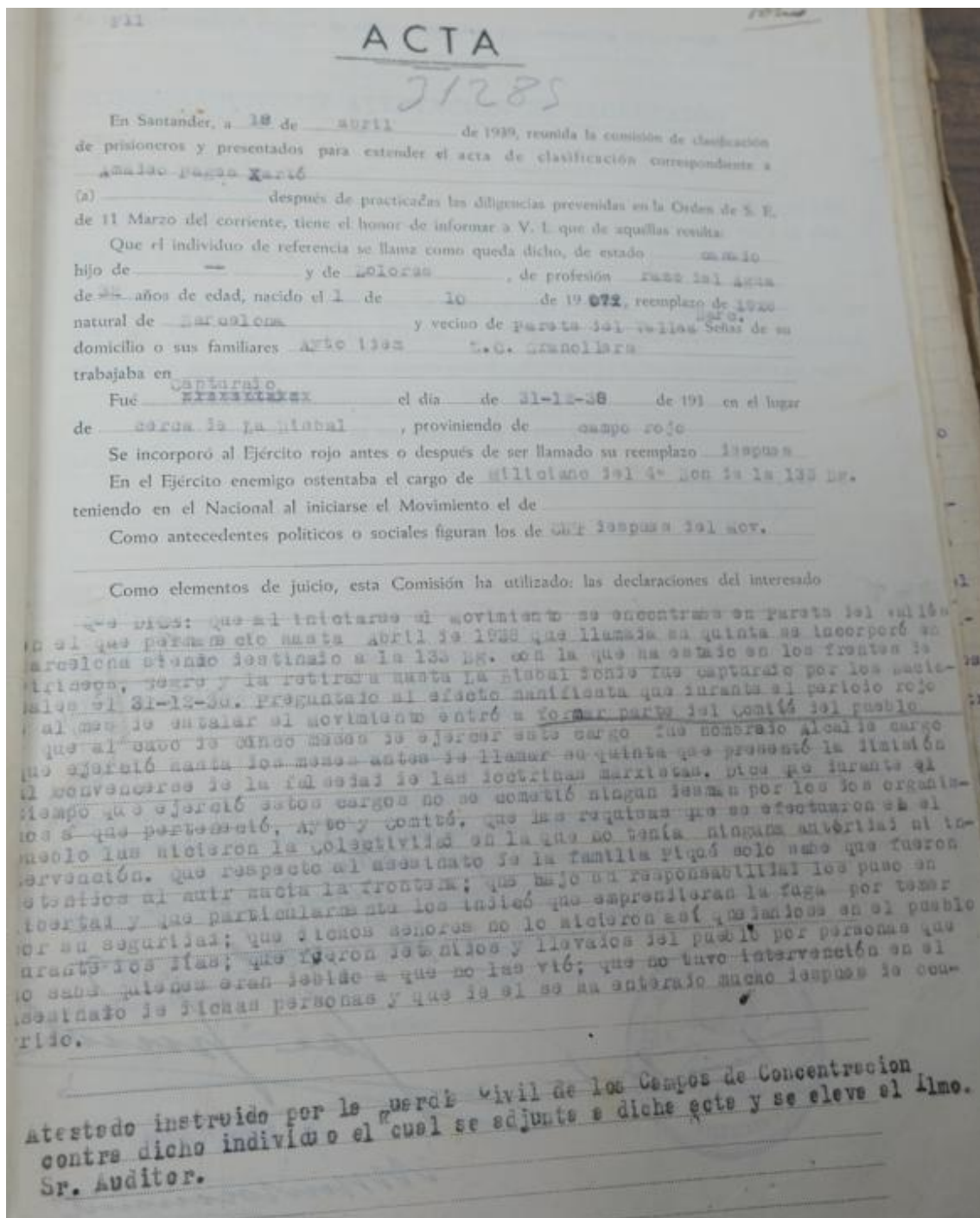
d'investigació per la "*Inspección de Campos de Concentración y Prisiones*"³⁰. En el cas de l'Amadeu, quatre veïns de Parets van remetre informes que van ser decisius per consolidar l'acusació. L'acusaven d'haver format de forma activa al comitè revolucionari local, estar implicat a la crema de l'església, realitzar accions repressives contra persones de dretes com multes, confiscacions i saquejos. Ara bé, la principal acusació va ser assenyalar-lo directament com a responsable de l'assassinat de la família Piquer.

A Santander, el 18 d'abril es va reunir la Comissió Classificadora per la redacció de l'acta, aquesta recull que Pagès va afirmar que en el moment de l'inici del conflicte, el juliol de 1936, es trobava a Parets del Vallès. Posteriorment, l'abril de 1938, fou mobilitzat per la República, amb la qual participà en els fronts de Llavorsí i l'Ebre fins a ser capturat durant la retirada.

Pel que fa als primers mesos de la guerra, va admetre haver format part del Comitè Local de Parets del Vallès durant aproximadament tres mesos. No obstant això, va insistir que la seva funció dins el comitè era estrictament administrativa i que no exercí cap mena d'autoritat directa sobre la vida o la seguretat de les persones. Així mateix, declarà que va abandonar el seu càrrec en convèncer-se de "la falsedat de les doctrines marxistes", una afirmació que cal entendre en el context de repressió de la postguerra, on els actes de penediment eren habituals per intentar obtenir una certa clemència.

Pel que fa als assassinats de la família Piquer i d'altres persones vinculades a sectors de dretes del poble, Pagès negà rotundament qualsevol implicació. Assegurà que havia recomanat als afectats que abandonessin el municipi per la seva pròpia seguretat, i atribuïa la seva mort a accions espontànies del poble, de les quals ell no en va tenir coneixement fins molt després d'haver deixat el comitè.

³⁰ Lucero (2008).

31

Aquest mateix dia va ser traslladat a la presó del Poble Nou. El 2 de setembre el cas va ser adscrit al jutge Cándido Escudero³², amb el militant de la Falange Mariano Puig, com a secretari.

³¹ Font pròpia. Acta 18 d'abril de 1939 de la Comisió Classificadora.

³² Molt interessant destacar que el jutge Cándido Escudero serà el mateix jutge instructor del sumaríssim d'urgència de la Maria Costa Pagès.

Un cop adscrits, es va iniciar la recollida d'informes d'autoritats locals, tal com estableix la segona fase del procediment sumaríssim que hem analitzat anteriorment. En aquest punt, es desplegava un dels mecanismes fonamentals del sistema repressiu franquista: l'elaboració d'informes de conducta moral, social i política per part d'alcaldes, caps de Falange i d'altres figures d'autoritat.

En el cas de Pagès, tant l'alcalde de Parets del Vallès com el cap local de la Falange van emetre informes coincidents que l'acusaven d'haver actuat contra el “*Movimiento Nacional*” i d'haver impulsat confiscacions sistemàtiques de béns a persones de dretes. El cap local de la FET i JONS l'acusà directament de participar en la mort del mestre Piquer i els seus dos fills. No obstant això, l'informe de l'alcalde diu clarament que desconeix la participació del Comitè Local en els assassinats dels Piquer.

30. No sé si los componentes del Comité Revolucionario tendrían participacion como inductores en los asesinatos cometidos en esta poblacion.

33

Tots dos coincideixen, però que hi havia veïns de Parets del Vallès podien acreditar els càrrecs, entre ells: Pedro Torrent, Pedro Molins i Tomás Guardia Planas (per part de l'alcalde), i Juan Oliveras, Pedro Palou, Juan Volart, Pedro Ciurans, Pedro Molins y Tomás Guardia (per part del cap de la FET).

Amb aquesta documentació, es donava pas a la redacció del resultat del sumari, que recolliria formalment les acusacions a les quals hauria de respondre en el consell de guerra posterior. Tot i la rapidesa processal que acostumava a caracteritzar els procediments sumaríssims, el jutge va trigar més d'un any en prendre declaració als testimonis. Aquests testimonis van ser: Joan Volart, Joan Oliveras, Pere Ciurans, Pere Molins, Pere Torrent i Tomàs Guardia, tots ells veïns de Parets del Vallès i segons l'expedient, coneguts per la seva adhesió al nou règim.

Joan Volart va declarar que, durant la seva detenció per part del Comitè revolucionari, va demanar protecció a l'Amadeu per evitar represàlies. Segons la

³³ Font pròpia. Informe de l'alcalde de Parets del Vallès. 23-09-1979.

seva versió, Pagès, lluny d'ajudar-lo, va mostrar indiferència i no va impedir que posteriorment fos perseguit. Aquest relat va ser utilitzat per atribuir a Pagès una responsabilitat indirecta en la mort de membres de la família Piquer, ja que Volart entenia que havia estat abandonat a la seva sort.

Joan Oliveras va ser un dels testimonis que acusà amb més contundència. Va responsabilitzar Pagès de cinc morts ocorregudes al poble, incloses les de la família Piquer. Basava la seva acusació en una informació que assegurava haver rebut a través d'una confidència³⁴, fet que mostra la feblesa de la prova utilitzada: no es tractava d'un testimoni directe, sinó de la repetició d'una informació de tercera mà.

Pere Ciurans afirmava que l'actuació de l'Amadeu havia provocat un clima de violència i que, en un moment de tensió popular, Pagès va haver de fer ús d'una pistola per dissoldre una protesta de veïns, demostrant, segons ell, l'autoritat absoluta que exercia dins del poble durant la guerra. Aquesta buscava reforçar la imatge d'un Pagès com a figura repressiva dins del Comitè.

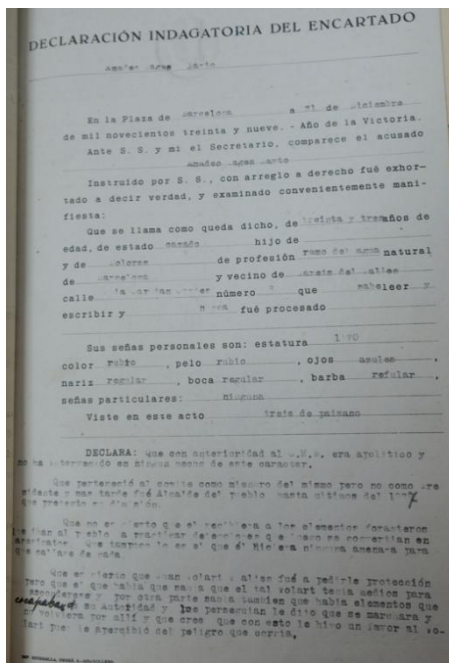
Pere Molins apuntava a Pagès com a inductor dels assassinats que van tenir lloc a Parets, tot i no identificar a les víctimes concretes ni aportar cap prova directa. La seva declaració es va caracteritzar per ser genèrica i per reforçar el relat general de responsabilitat moral que es construïa contra Pagès.

Pere Torrent es va centrar més en aspectes econòmics: relatava que Pagès havia imposat dues multes de 800 pessetes per "desafección a la causa roja". Segons el seu relat, aquestes sancions van provocar malestar i descontentament entre la població de dretes, tot i que Torrent admetia no tenir constància directa d'altres fets criminals.

Tomàs Guardia reforçava les acusacions de Ciurans, gairebé reproduint textualment la seva declaració. Assegurava que sota l'autoritat de Pagès s'havien produït saqueigs i confiscacions, i atribuïa a la seva actuació l'ambient d'inseguretat i repressió viscut al municipi.

³⁴ Aquesta confidència la va fer Pere Guasch, veí de Parets del Vallès. Aquesta acusació serà decisiva.

Després de finalitzar la fase d'instrucció, el 14 de desembre de 1939 es va dur a terme la declaració indagatòria de l'Amadeu. En la seva declaració, Pagès va negar haver participat en l'assassinat de la família Piquer, així com qualsevol responsabilitat en la detenció d'alguns dels testimonis que declaraven contra ell. També va rebutjar que hagués imposat multes, argumentant que aquestes sancions havien estat establertes per la policia de Barcelona i no per ell. Va aconseguir una rebaixa a la multa imposada a Molins. Per altra banda, Volart el va anar a veure per demanar-li protecció, i ell el va avisar que marxés que l'estaven buscant, que tenia mitjans per amagar-se. També sabia que Ciurans es va amagar, i ell no el va denunciar. Finalment tornant a l'acusació d'actuar com a responsable de l'assassinat de la família Piquer, l'Amadeu explica que aquest acte fou obra de la gent de Montcada i Reixach³⁶.

[illegible]

³⁷ Font pròpia. Declaració indagatòria d'Amadeu Pagès i Xartó del dia 14 de desembre de 1940.

Un cop finalitzada la declaració de l'Amadeu, el jutge va redactar el resum, en el que es mantenien els càrrecs contra ell. L'únic fet que canvià va ser acceptar que no presidia el Comitè Revolucionari i que va ajudar a la família Volart a fugir del poble.

Amb la presentació formal de l'acusació, el 13 de gener del 1941 es donava inici a la tercera fase del procediment sumaríssim, el plenari, tal i com hem analitzat en el marc general d'aquests processos. En aquest moment, entra en joc la figura de l'advocat defensor. En el cas de Pagès, va ser Fernando Segú, un advocat d'ofici, assignat per l'autoritat militar.

Tan sols tres dies després, la fiscalia va emetre el seu informe d'acusació. El consideren culpable d'un delictes d'adhesió a la rebel·lió, previst i penat a l'article 238 del CJM, responsable en concepte d'autor, i amb l'agreujant previst per l'article 173. Finalment imposa una pena de mort. El fiscal justificava la qualificació provisional, principalment per la declaració de Guasch i Oliver.

L'actuació de la defensa va ser l'esperada. Segú sostenia que els esdeveniments no havien ocorregut en la forma relatada per l'acusació, i que l'actuació de Pagès no havia estat mai orientada a promoure la violència ni la repressió.

Segons la versió presentada per la defensa, Amadeu Pagès va ser convidat a formar part del Comitè Local amb l'únic objectiu d'evitar mals majors i mediar entre les parts, i posteriorment va ser nomenat alcalde. Segú insistia que Pagès no va participar ni directament ni indirectament en actes de saqueig, desordres o assassinats; ans al contrari, va intentar protegir persones amenaçades, com la família Piquer, a qui va advertir de la necessitat d'abandonar el poble per la seva seguretat. Malgrat aquestes accions, assenyalava que la mort del Sr. Piquer es va produir a mans d'elements forasters, completament aliens a Pagès i sense cap relació amb ell.

La defensa també posava èmfasi en el fet que, convençut de la falsedat de les doctrines marxistes, l'Amadeu havia dimitit voluntàriament del seu càrrec d'alcalde abans de ser mobilitzat militarment per la República.

En conseqüència, Segú negava la qualificació jurídica de rebel·lió formulada per

la fiscalia i defensava que, en tot cas, si es volia imputar alguna responsabilitat, aquesta hauria de ser d'auxili a la rebel·lió, en grau molt menor, tal i com preveia l'article 240 del Codi de Justícia Militar. Així mateix, argumentava que Pagès hauria de ser considerat com a inductor i no com a autor dels fets imputats.

Per reforçar la seva petició de rebaixa de pena, Segú invocava dues circumstàncies atenuants: d'una banda, l'absència d'intenció de causar un dany greu, i de l'altra, l'esforç realitzat per evitar conseqüències majors. Finalment, demanava que se li imposés la pena de presó major³⁸ i que es computés com a part de la pena la presó preventiva que ja havia patit.

Aquest plantejament, d'acord amb el patró habitual dels judicis sumaríssims analitzats en aquest treball, no qüestionava la legitimitat del procediment ni la manca de proves consistents, sinó que es limitava a suplicar una modulació de la pena.

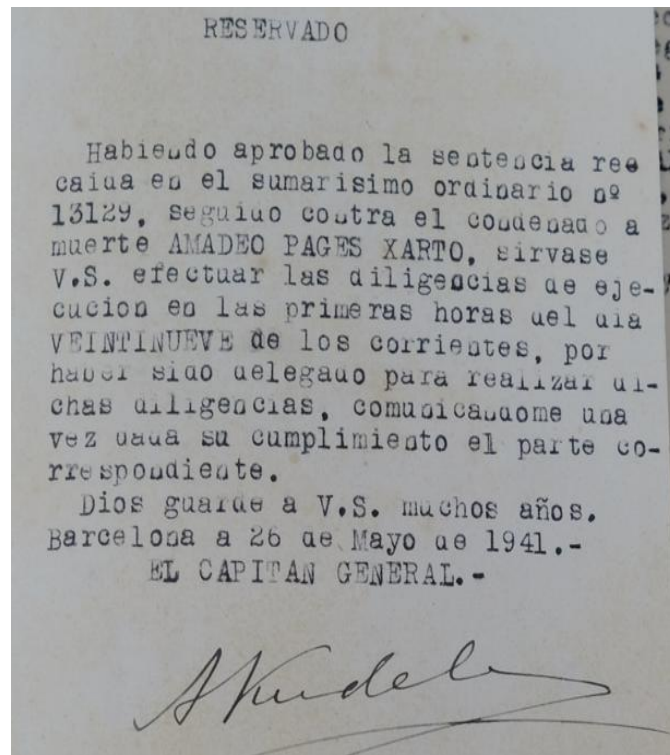
L'acte del consell de guerra es va celebrar 16 d'abril a l'Hospital Militar de Tallers de Barcelona. Segons apunta Ballester (2009), l'acte va ser breu. Es va llegir el «Apuntamiento», un document on recollia tota la fase d'instrucció.

L'advocat defensor va portar dos testimonis favorables a l'Amadeu. En primer lloc, el doctor Antoni Caballero, metge de Parets del Vallès, va afirmar que devia la seva vida a l'Amadeu, que l'havia ajudat a fugir del poble en un moment de risc. Davant les preguntes del fiscal, Caballero va declarar que desconeixia altres aspectes de la seva actuació política. El segon testimoni va ser Joan Vila, qui assegurà que el seu pare també va poder salvar-se gràcies a l'ajuda de Pagès, i afegí que aquest havia aconseguit evitar el saqueig de casa seva per part d'elements radicals. A més, la defensa proposà altres testimonis, però no foren admesos pel tribunal, un fet recurrent en aquest tipus de processos³⁹.

³⁸ “*Prisión mayor*” era una de les penses greus, però inferior a la reclusió perpètua i la pena de mort.

³⁹ L'acta de celebració del consell de guerra diu: “*La defensa renunció a otro testigo de los propuestos.*” Per tant sembla que va haver de renunciar o li van impedir la declaració d'altre testimoni.

Dos dies després es va fer pública la sentència, que acceptava l'aplicació de la pena en el seu grau màxim, però hi havia al peu d'aquesta un "otrosí" que commutava la pena de mort per la de 30 anys⁴⁰. El que es va fer va ser deixar la decisió final al general Kindelán. Aquest va fer cas a l'altressí de l'auditor i va anul·lar la commutació de la pena.

41

L'endemà se li va comunicar a l'Amadeu que la commutació havia estat revocada. A les dues hores de la matinada del dia 29 de maig de 1941, el van treure de la presó i el van traslladar al Camp de la Bota, un dels espais d'afusellament més emblemàtics del franquisme a Barcelona.

⁴⁰ Lucero (2008).

⁴¹ Font pròpia. El general Kindelán emet informe amb la decisió presa el dia 26 de maig de 1941.

DILIGENCIA DE EJECUCIÓN. Barcelona a veintinueve de Mayo de 1941

Lo extiendo yo el Secretario para certificar que
a las Dos horas de la mañana fué entregado el condenado AMADEO PAGES XARTO
hijo de Dolores de treinta y cuatro años de edad, casado. jornalero natural de Barcelona y vecina de Parets del Vallés.

al Jefe de la fuerza encargada de llevar a cabo la Ejecución de la Sentencia, la cual se verificó en
el Campo de la Bota a las _____ de la mañana.

Conste y certifico

OTRA.- Seguidamente reconocido por el Teniente Médico Forense de
esta Plaza.- CERTIFICA: Que la defunción de AMADEO PAGES XARTO
a sido a consecuencia de hemorragia interna

Barcelona 29 de Mayo de 1941

Augusto La Valle

DILIGENCIA DE ENTERRAMIENTO. Barcelona a veintinueve de Mayo de 1941

Personado yo el Secretario en el Cementerio Municipal de la Plaza y teniendo
ante mí al enterrador del mismo le hice entrega de 1 cadáver de AMADEO PAGES XARTO

el cual fué enterrado en la fosa común y con su media filiación, de todo lo cual por haberlo visto
doy fé.—

42

Finalment, Amadeu Pagès i Xartó va ser afusellat el 29 de maig de 1941 al Camp de la Bota de Barcelona, a la matinada, posant fi a una vida marcada per la defensa de la justícia social.

⁴² Font pròpia. Diligència d'execució de l'Amadeu del dia 29 de maig de 1941.

6. VENJANÇA I REPRESIÓ DURANT LA POSTGUERRA

El present capítol tracta de la vida de la Maria Costa Pagès i l'anàlisi del seu procediment sumaríssim d'urgència. Tot i que no ha estat objecte d'estudi en la mateixa mesura que altres casos com el del seu germà l'Amadeu, la documentació conservada, especialment a l'Arxiu del Tribunal Militar de Barcelona i la memòria oral, permeten una reconstrucció de les circumstàncies que van envoltar el procés repressiu que va patir.

6.1 Biografia de la Maria Costa Pagès.

Maria Costa Pagès va néixer l'any 1920 a Parets del Vallès, en el si d'una família treballadora. Era la filla petita de Dolors Pagès i Xartó i de Salvador Costa Puigdelloses, i germana de l'Amadeu Pagès i Xartó, amb qui mantingué una relació molt estreta al llarg de tota la seva vida. La seva infantesa i joventut van transcórrer en un ambient marcat pels forts canvis socials i polítics.

Durant els anys de la Segona República i la Guerra Civil Espanyola, la Maria va acomplir tasques de suport domèstic a la seva família i, ocasionalment, feines puntuals a l'Ajuntament de Parets del Vallès, com la neteja dels espais públics. No consta que ocupés cap càrrec polític ni militar, ni que tingués una activitat pública destacada. No obstant això, la seva vinculació familiar amb l'Amadeu, militant de la CNT i alcalde de Parets durant un breu període, la va situar en el punt de mira de la repressió franquista.

En els mesos immediatament posteriors a la victòria franquista, la Maria va ser humiliada públicament quan li van tallar els cabells i va ser objecte de burla pels carrers del poble, pràctiques habituals contra les dones associades al bàndol republicà⁴³. Aquestes accions van marcar profundament la seva experiència vital.

El 22 de maig de 1939, va ser detinguda i processada en un judici sumaríssim d'urgència sota l'acusació de rebel·lió militar, a partir d'una denúncia de veïns simpatitzants del nou règim. L'expedient judicial imputava a la Maria actes com

⁴³ Díez Jiménez (2012).

ajudar a identificar emboscats i col·laborar amb el comitè local, càrrecs que ella sempre va negar rotundament.

La instrucció del seu cas, no es desmarca del model de sumaríssim d'urgència que s'ha analitzat al llarg d'aquest treball, un model simple i ràpid que evidencia la manca de garanties processals.

Condemnada a quinze anys de reclusió temporal, la Maria va passar gairebé dos anys i mig empresonada, primer al dipòsit de dones de Granollers i després a la presó Cel·lular de Barcelona, en condicions dures però sense constància de maltractaments físics. Segons el testimoni de la seva filla Dolors Font Costa, recollit en aquesta investigació, preguntada per l'estada de la seva mare a la presó respon:

«El meu oncle li va dir que no es mogué de la cuina, tot i que ella estigués ja cansada d'estar-hi, però ell insistia en que allà estaria bé, així doncs la meua mare sempre em va dir que a la presó es va engreixar. Mai la van maltractar, i mira que hi va haver que per amagar informació van matar dones innocents, en canvi a ella mai li havien dit res; la seva mare l'anava a veure cada quinze dies, i sempre em va dir que els primers dies va plorar molt, perquè quan veia la seva mare se'n volia anar amb ella.»

Tot i el dur procés repressiu, la Maria va ser absolta un cop van afusellar l'Amadeu. La seva llibertat, però, no va ser gens fàcil. La Dolors explica:

«Quan la meua mare va quedar lliure, es trobava sola a Barcelona sense ajuda per tornar a casa. Per casualitats de la vida, una dona que passava per allà la va reconèixer, i la va ajudar a tornar a casa. Quan va arribar a Parets del Vallès, no tot va tornar a ser com abans; es va haver de guanyar la vida com podia, escombrar i demanar feina a la Linera⁴⁴, la van apuntar a la llista, però passaven els dies i ningú la cridava, va continuar insistint demanant feina allà, però un dia un noi li va dir que l'amo no la volia, i

⁴⁴ La Linera era la fàbrica de teixit del poble de Parets del Vallès on gairebé tot el poble treballava. El que va passar és que la persona responsable de la contractació dels treballadors i treballadores va vetar l'entrada de la Maria fins mesos més tard.

que en veure el seu cognom a la llista l'esborrava. Finalment però, va poder entrar mesos més tard.»

Anys més tard, quan tot semblava més calmat, es va casar amb Joan Font Guasch, amb qui va formar una família, i van tenir dos fills, l'Antoni Font Costa i la Dolors Font Costa, la meva àvia.

Finalment, la Maria va morir l'1 de novembre del 2012 amb 92 anys d'edat, i al costat de tota una família que l'estimava molt.

45

⁴⁵ Font pròpia, arxiu familiar. Abril del 2009. L'àvia Maria és la senyora de l'esquerra, al costat la seva filla Dolors Font Costa. Hi apareix també el meu avi, la meva besàvia per part de l'avi, el meu germà i jo.

6.2 L'expedient sumaríssim d'urgència.

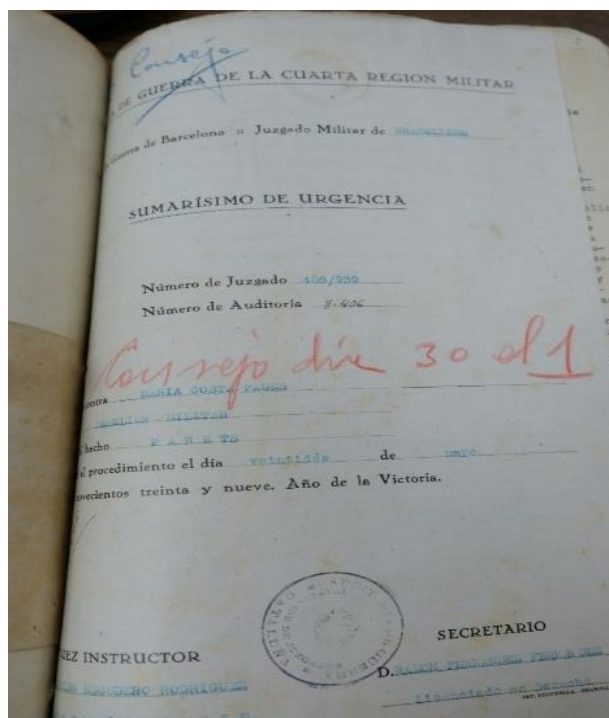
Expedient SUMARÍSSIM D'URGÈNCIA 408/939, Granollers 22 de Maig de 1939, Maria Costa Pagès.

L'any 1939, en plena postguerra, la repressió franquista es va estendre arreu del territori, servint tant per eliminar l'oposició política com per satisfer odis personals. La Maria Costa Pagès en va ser un clar exemple. Germana de l'Amadeu Pagès i Xartó, empresonat i acusat de rebel·lió, la Maria va esdevenir objecte d'acusacions per part dels mateixos veïns del seu poble.

L'estructura repressiva del franquisme no només castigava els opositors directes, sinó també els seus familiars. Qualsevol vincle amb la República podia ser motiu suficient per ser perseguit, empresonat o executat. Però més enllà de la lògica política de la dictadura, les denúncies es van convertir en una eina de revenja personal. Les rivalitats acumulades durant la guerra van ser el desencadenant de denúncies sovint falses, motivades per enveges, disputes locals o simplement pel desig d'eliminar aquells que representaven l'antic règim republicà.

En el cas de la Maria, la primera acusació va provenir d'un veí del poble. Aquest va relatar a les autoritats que ella, fent ús del seu suposat poder polític durant la guerra, l'havia insultat i amenaçat, cosa que li va servir per justificar la seva detenció. La veritable raó, però, era clara: el seu cognom estava marcat.

La delació i persecució va transformar el poble en un espai asfixiant, on els judicis sumaríssims esdevenien l'eina perfecta per eliminar qualsevol sospitós en qüestió d'hores. La Maria no era jutjada pels seus actes, sinó per la seva identitat i per la seva família.

El 22 de maig de 1939, s'inicia el procediment amb el nom de l'acusada, la seva localitat i el perquè de la seva acusació, en aquest cas, la van classificar com a «*rebelión militar*». S'observa a la primera pàgina de l'expedient que aquest serà un sumaríssim d'urgència.

Abans de la detenció com a tal però, les primeres actuacions van començar a finals de març amb la denúncia, de data 29 de març, d'un veí de Parets del Vallès, José Ametller Borrell, de vint-i-set anys, casat i simpatitzant del bàndol franquista.

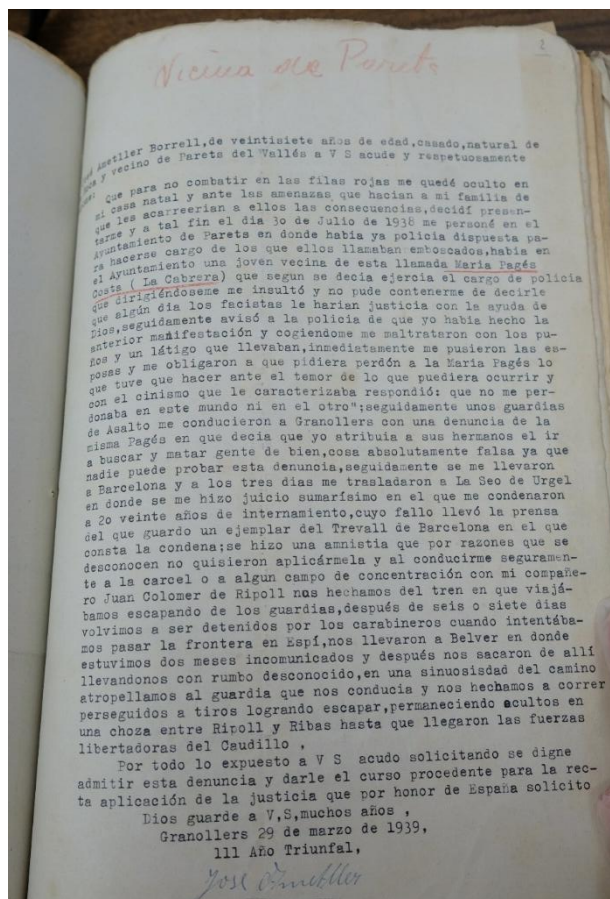
Declarà;

«Que para no combatir en las filas rojas me quedé oculto en mi casa natal y ante las amenazas que hacían a mi familia de que les acarrearían, me presenté en el Ayuntamiento de Parets, dónde una joven llamada María

⁴⁶ Font pròpia. Primera pàgina del sumaríssim d'urgència de Maria Costa Pagès. 22 de maig de 1939.

Pagés Costa, que según decía ejercía **el cargo de policía**⁴⁷ dirigiéndoseme me insultó y no pude contenerme a decirle que algún día los fascistas le harían justicia con la ayuda de Dios, seguidamente avisó a la policía de que yo había hecho la anterior manifestación y cogiéndome me maltrataron con los puños(...).»

48

El 19 de maig, es van practicar unes actuacions per aclarir els fets denunciats per Ametller, que tenien com a protagonista a la Maria. Van interrogar a dues persones per facilitar els detalls de la denúncia: Jaime Palou i Ana Esteban. Totes dues coincidien bastant, afirmant que:

⁴⁷ D'acord amb el testimoni de la seva filla Dolors Font Costa, la Maria li havia expressat sempre que ell només anava a l'ajuntament a escombrar de tant en tant per guanyar-se la vida i que mai havia estat una espia, tal i com l'acusaven els del bàndol feixista.

⁴⁸ Font pròpia. Declaració de José Ametller Borrell. 29 de març de 1939.

«conocen a María Costa Pagés por sus ideas izquierdistas y por la ayuda que prestó en todo momento a los dirigentes rojos. Que actuaba como especie de policía a las órdenes del comité denunciando a los emboscados, que fueron testigos de los maltratos a José Ametller. Que saben que estaba encargada en el Ayuntamiento, aunque no saben qué misiones desempeñaba.»

L'endemà van interrogar a la Maria. Va declarar que no pertanyia a cap sindicat ni partit polític, i que després d'un any i mig d'iniciada la guerra va entrar a treballar a l'ajuntament com a membre del servei de neteja i per cobrar les quotes als veïns destinades als refugis.

Va declarar que era cert que l'alcalde li havia ordenat acompanyar la policia a les cases on hi havia familiars emboscats. Un dia, José Ametller, un dels emboscats detinguts a l'ajuntament, arran d'una conversa amb la Maria, li va contestar de manera despectiva dient que els seus germans no tenien honra, fet que va entristir molt a la Maria. Un policia la va trobar plorant mentre pujava les escales de l'ajuntament i va decidir intervenir, obligant de manera violenta a Ametller, a demanar perdó pel que havia dit.

L'informe de l'instructor conclou amb la detenció i l'ingrés de la Maria al Dipòsit Municipal de les dones de la ciutat de Granollers, finalitzant així la primera fase del procediment.

Una setmana més tard, van començar a arribar els informes de les autoritats donant inici a la fase del sumari. L'alcalde de Parets del Vallès d'aquell moment, el mateix que va escriure l'informe de l'Amadeu, Esteve Vila Padró dicta:

«1º.- Ideología política y actuación con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional, especificando:

- a) Simpatizante de las ideas izquierdistas.
- b) No estaba afiliada a ningún partido político.
- c) Era propagandista de sus ideas.
- d) No intervino en los sucesos revolucionarios de 1934.

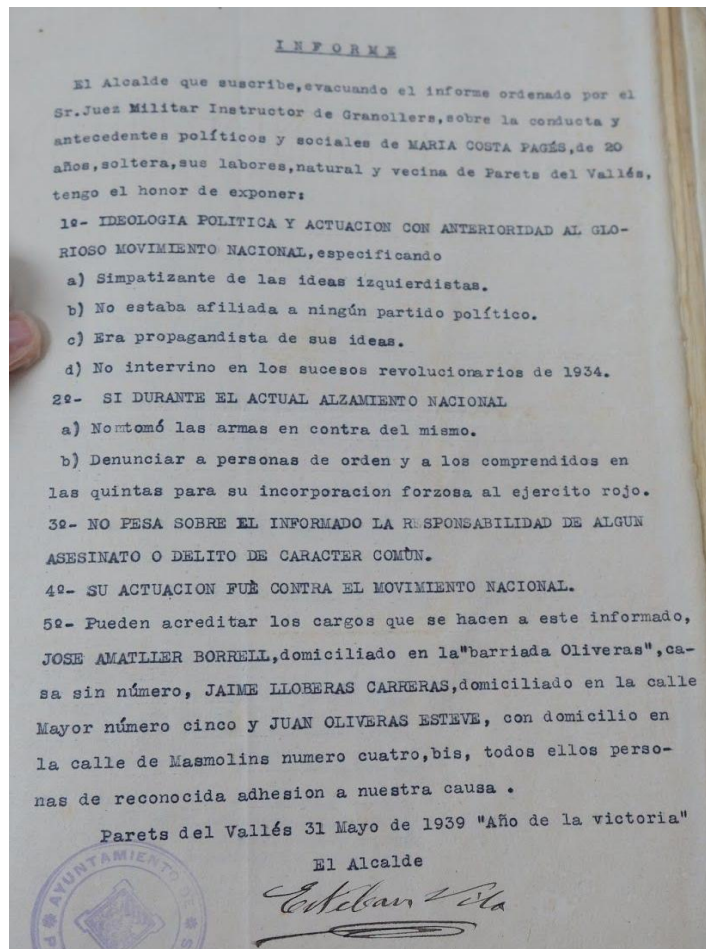
2º - Si durante el actual alzamiento nacional

No tomó las armas en contra del mismo. Denunciar a personas de orden (...).

3º- No pesa sobre el informado la responsabilidad de algún asesinato o delito de carácter común.

4º- Su actuación fue en contra del movimiento nacional.

5º- Pueden acreditar los cargos que se hacen a este informado, José Ametller Borrell, Jaime Lloberas Carreras i Juan Oliveras Esteve, todos ellos personas de reconocida adhesión a nuestra causa.

L'informe inclou afirmacions genèriques com que la Maria era "propagandista de sus ideas", sense especificar en què consistia aquesta suposada activitat, fet que

⁴⁹ Font pròpia. Informe de l'alcalde de Parets del Vallès. 31 de maig de 1939.

evidència que qualsevol simpatia amb ideologies d'esquerra era motiu suficient per ser processat. A més, s'afirma que "su actuación fue siempre en contra del movimiento nacional", però sense aportar proves ni detalls concrets. Aquesta vaguetat era habitual en aquests informes i permetia condemnar individus sense evidències reals, simplement per la seva ideologia o per la seva vinculació amb persones perseguides pel règim.

Però el que realment confirma la manca d'objectivitat d'aquests documents és l'últim apartat, on es llisten els testimonis que "poden acreditar els càrrecs" contra Maria Costa Pagès: José Ametller, Jaime Lloveras i Juan Oliveras, els quals els descriuen com: "persones de reconeguda adhesió a la nostra causa".

En data 13 de juny, arriba l'informe del cap local de la Falange de la secció de Parets del Vallès, que és bàsicament el mateix que el de l'alcalde, tot i que aquest últim afegeix que la Maria sí que estava afiliada a la CNT com el seu germà.

Durant aquests mateixos dies de juny, diversos veïns de Parets van declarar contra la Maria. Aquests van ser: José Ametller, Pedro, Jaime Lloberas, Ana Esteve i Jaime Palau. Totes les declaracions venen a dir al mateix, es reafirmen amb els informes de les autoritats i fan un discurs molt uniforme. La gran majoria menciona l'episodi amb Ametller a l'Ajuntament i la pallissa que aquest es va endur, afegint, que la Maria no el va perdonar quan el tenia plorant a terra.

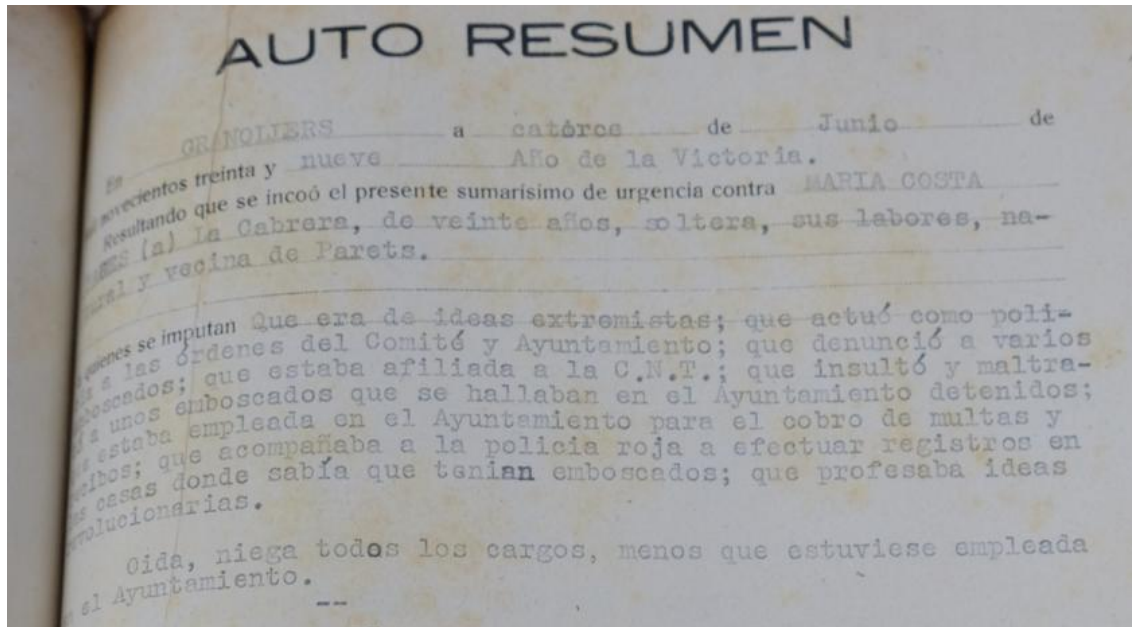
El que sí que voldria destacar, és que cap declarant va afirmar que la Maria treballés com a policia a l'ajuntament, sinó simplement es limiten a dir que no saben del tot quines funcions exercia.

Això no obstant, a Granollers, el dia 14 de juny de 1939 es va redactar l'auto resum el qual recull i conclou:

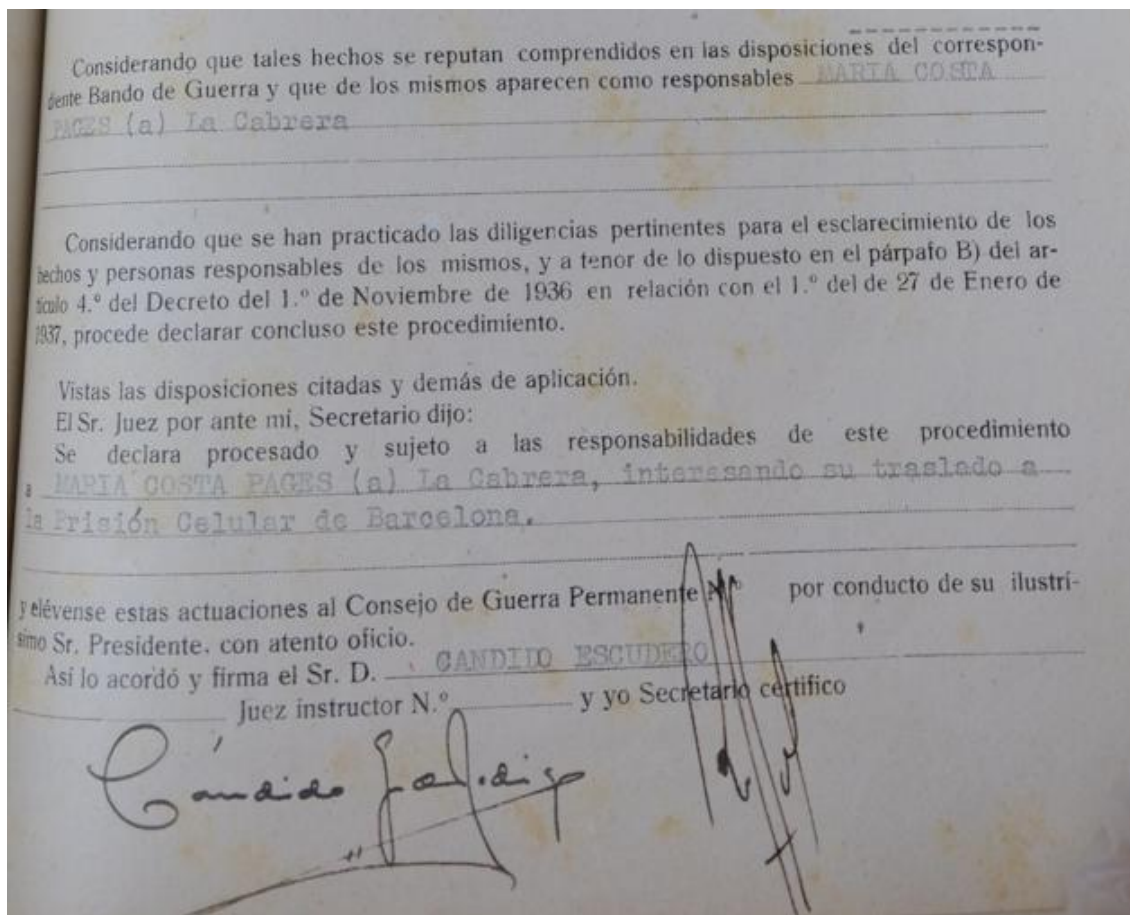
«Que era de ideas extremistas; que actuó como policía a las órdenes del Comité y Ayuntamiento; que denunció a varios emboscados; que estaba afiliada a la CNT; que insultó y maltrató a unos emboscados que se hallaban en el Ayuntamiento detenidos; que estaba empleada en el Ayuntamiento para el cobro de multas y recibos; que acompañaba a la

polícia roja a efectuar registros en las casas donde sabía que tenían emboscados; que professava ideas revolucionarias.

Oída, niega todos los cargos, menos que estuviese empleada en el Ayuntamiento.»

⁵⁰ Font pròpia. Auto resum del sumaríssim d'urgència de Maria Costa Pagès.

51

Finalment, la Maria va ser traslladada a la Presó Cel·lular de Barcelona, on hi va estar gairebé dos anys i mig, acusada d'uns delictes, la certesa dels quals mai foren provats. En l'expedient custodiat a l'Arxiu Tribunal Militar de Barcelona, no hi ha cap document oficial que indiqui la pena en anys de reclusió que es va sentenciar, no obstant, gràcies a la *Llista de reparació jurídica de les víctimes del franquisme* publicada pel Departament de Justícia de la Generalitat, indica que la pena va ser de 15 anys de reclusió temporal.

El que sí que sabem amb certesa, a partir dels nombrosos testimonis orals dels veïns de Parets del Vallès és que, la Maria era una dona estimada per molta gent, i que va patir, juntament amb la seva família, la crueltat de la repressió franquista, principalment per la participació de l'Amadeu en la vida política i defensa dels seus ideals.

⁵¹ Font pròpia. Auto resum del sumaríssim d'urgència de Maria Costa Pagès.

7. LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

Després de la mort del dictador Francisco Franco l'any 1975, es va iniciar a l'Estat espanyol la coneguda transició democràtica. Tot i que aquest període es va caracteritzar per l'estabilitat institucional i la creació de nous marcs polítics com la Constitució del setanta-vuit, aquesta transició es va construir sobre la base d'un silenci pactat del passat dictatorial, de les víctimes i de la repressió franquista.

Aquest pacte d'oblit, neix de la idea de «no reobrir ferides» però, el que va suposar va ser una renúncia col·lectiva a abordar la memòria d'un passat recent, una realitat que ha estat criticada per amplis sectors de la societat civil i per la historiografia crítica. És aquí quan em pregunto: Com pot una democràcia construir-se plenament si ignora el passat que l'ha precedit?

Com assenyalen Escudero, Campelo, Pérez González i Silva (2013)⁵², l'Espanya post franquista va renunciar inicialment a una veritable cultura de la memòria, substituint-la per un relat neutralitzador i homogeni de reconciliació. La construcció democràtica no va incorporar ni veritat, ni justícia, ni reparació com a elements centrals del relat fundacional, aquests autors parlen dels 3 pilars de la Transició: amnistia, amnèsia i equidistància.

El primer pilar, l'amnistia, es manifesta jurídicament amb la Llei d'Amnistia de 1977, que va permetre l'alliberament de presos polítics del franquisme, però per altra banda va blindar jurídicament qualsevol responsabilitat penal per als crims comesos per l'aparell de l'Estat durant la dictadura. Aquesta llei suposava una equiparació entre víctimes i autors materials de la repressió, i per tant una renúncia explícita a la justícia. És imprescindible destacar també, que la Llei d'Amnistia és una norma sense precedents en cap país on hagi hagut una transició d'una dictadura a una democràcia⁵³.

L'amnèsia, per la seva banda, va funcionar com una estratègia política i cultural de silenci. Durant dècades, no es va parlar obertament i des d'una perspectiva

⁵² *¿Qué hacemos por la memoria histórica?* és una obra col·lectiva amb autors múltiples i sense autoria individual per secció. Seguint criteris habituals de citació en llibres compartits, les cites s'han atribuït als quatre autors principals que consten a la coberta: Rafael Escudero, Patricia Campelo, Carmen Pérez González i Emilio Silva. (2013)

⁵³ Escudero, Campelo, Pérez González i Silva. (2013). p. 10.

condemnatòria, dels crims del franquisme en l'àmbit institucional, i l'educació, els mitjans i els discursos oficials evitaven qüestionar el passat recent. Aquest tabú no només va afectar el reconeixement de les víctimes, sinó també en la transmissió de la memòria a les generacions posteriors.

Finalment, la teoria de l'equidistància, segons la qual cada part havia de renunciar al seu passat com a eina de confrontació política. Aquesta estratègia va implicar posar al mateix pla la legalitat republicana i la dictadura franquista, i va promoure una visió simètrica del conflicte que desactivava qualsevol anàlisi crítica del passat. Tal com expliquen els autors, aquest pacte d'oblit va tenir la seva materialització més clara en la Constitució de 1978, que evitava tota referència explícita al passat republicà i assumia un punt de partida neutre que amagava les responsabilitats històriques.

Aquest període de silenci institucional, es començà a trencar a partir de la dècada del 2000, en el que s'impulsen iniciatives de recuperació de la memòria històrica, impulsades principalment des de l'àmbit associatiu, arxivístic i acadèmic. L'octubre del 2007 amb l'aprovació de les lleis de Memòria, l'aprovada pel Congrés dels Diputats i posteriorment la del Parlament de Catalunya, es donaria un impuls per legislar sobre els efectes traumàtics de la Guerra Civil i la dictadura franquista. No obstant això, després de l'emoció inicial per part d'una bona part de la població, sindicats i sectors polítics, amb la legislatura del 2011 sota la presidència de Mariano Rajoy es va abandonar la seva aplicació de forma deliberada.

Amb aquesta poca voluntat, i el pas del temps, hi va haver tota una sèrie de punts que van quedar pendants com la impunitat dels crims de la dictadura, l'estat de les fosses, el tractament de la simbologia franquista, els arxius o la cerca, que encara a dia d'avui continua, dels nens desapareguts o robats. Amb algunes d'elles, en legislatures de governs progressistes s'ha pogut avançar però a dia d'avui, 50 anys després de la dictadura, hi ha molts aspectes que no es poden o no es volen tocar.⁵⁴

⁵⁴ Institut Català Internacional per la Pau (s.d)

Una dècada més tard de les lleis de Memòria de l'Estat espanyol, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 11/2017 de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, que aquesta sí que va representar un pas substancial en el moviment de la memòria històrica que tants anys es demanava, ja que declarava la nul·litat absoluta de les causes instruïdes per motius polítics durant el franquisme i reconeixia públicament les persones represaliades. Per primera vegada, s'anul·laven oficialment les sentències dictades pels tribunals militars franquistes a Catalunya, una norma pionera dins l'Estat que va ser objecte de demanda històrica de les víctimes i els seus familiars.

Com a resultat de la seva aplicació, el Departament de Justícia de la Generalitat va elaborar i publicar una *Llista de reparació jurídica de les víctimes del franquisme*⁵⁵, amb els noms de les víctimes del franquisme dins del territori català, que segons la darrera actualització realitzada el passat dia 1 de gener de 2025, recull el nom, el procediment, el número de causa, la data d'inici i sentència i la pena, d'un total de 66.643 persones físiques i 15 persones jurídiques.

Aquesta base de dades es va fer pública i consultable a través de l'Arxiu Nacional de Catalunya, amb la voluntat de facilitar l'accés a la informació per part dels familiars i del conjunt de la ciutadania.

A més, la llei va preveure que els familiars poguessin sol·licitar un certificat de reparació jurídica en nom dels represaliats, com a forma de reconeixement institucional i de dignificació personal. Aquests documents van ser lliurats a centenars de famílies que, fins aleshores, no havien rebut cap tipus de resposta oficial sobre la situació legal dels seus familiars.

Com he mencionat anteriorment però, aquestes accions van ser possibles gràcies a l'àmbit competencial de la Generalitat. A nivell estatal, no va ser fins fa tres anys amb l'aprovació de la Llei 20/2022, de 19 d'octubre, de Memòria Democràtica⁵⁶, que donava continuïtat a la Llei 52/2007 de Memòria Històrica, van ampliar les

⁵⁵ Consulta la llista a:

https://anc.gencat.cat/web/.content/anc/noticies/Documents/20171101_actualitzacio_PC_lle_i_victi_mes.pdf

⁵⁶ Llei 20/2022, de 19 d'octubre, de Memòria Democràtica (BOE-A-2022-17099)

milliores que recollia la situació legal anterior. En aquest cas, s'amplià la definició de víctima del franquisme i se'n creà un cens⁵⁷, s'elaborà un pla de foses i l'Estat seria l'encarregat de la recerca de persones desaparegudes i de les exhumacions. Finalment, es declarà la nul·litat dels tribunals franquistes i les seves sentències després de més de 85 anys des del cop d'Estat.

Aquest llarg camí, la justícia i la reparació troba el seu reflex més humà en històries concretes com les de l'Amadeu i la Maria. El seu nom, avui inscrit en la *Llista de reparació jurídica de les víctimes del franquisme*, simbolitza el reconeixement institucional que durant dècades els va ser negat.⁵⁸

LLEI 11/2017, del 4 de juliol, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme
Llista de procediments judicials militars: 66.643 persones físiques i 15 jurídiques. Darrera actualització 01/01/2025

cognoms, nom	(*)	procediment	núm. causa	data d'inici de la causa / data aprovació sentència o altra resolució		pena	commutació / indult (demanat) (**)	ref.
PAGÉS TORRAS, Juan	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	000033	1939 / 1939	Reclusió perpètua		53195
PAGÉS TORRENT, Miguel	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	000116	1939 / 1939	Dotze anys i un dia de reclusió temporal	Dotze anys de presó major	54116
PAGÉS TORRES, José	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	018075	1939 / 1942	Dotze anys i un dia de reclusió temporal	Tres anys de presó menor	40670
PAGÉS TUBERT, Francisco	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	027831	1939 / 1943	Sobreseïment		49960
PAGÉS TURÀ, Juan	- Home	Consells de guerra []	--	014371	1939 / 1940	Sis anys i un dia de presó major		7159
PAGÉS VERDAGUER, Cándido	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	001634	1939 /	Anxiu		26143
PAGÉS VILA, José	- Home	Diligències prèvies		013896	1945 / 1947	Sense declaració de responsabilitats		61842
PAGÉS VILARRASA, Juan	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	002737	1939 / 1942	Sis anys i un dia de presó major		33289
PAGÉS XARTO, Amadeu	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	013129	1939 / 1941	Mort	executada	19486
PAGÉS, Manuel	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	024678	1939 /	Anxiu		26287

LLEI 11/2017, del 4 de juliol, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme
Llista de procediments judicials militars: 66.643 persones físiques i 15 jurídiques. Darrera actualització 01/01/2025

cognoms, nom	(*)	procediment	núm. causa	data d'inici de la causa / data aprovació sentència o altra resolució		pena	commutació / indult (demanat) (**)	ref.
COSTA MASPOCH, Julián	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	025224	1941 / 1942	Vuit anys de presó major	Dotze anys i un dia de reclusió temporal	40304
COSTA MASSET, Juan	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	001926	1939 / 1939	Dotze anys i un dia de reclusió menor		46187
COSTA MASSICH, José	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	001845	1939 / 1939	Libertat		32456
COSTA MASSÓ, Jaime	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	031046	1942 / 1943	Sobreseïment		44779
COSTA MATEU, Ramón	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	001167	1939 / 1939	Vint anys de reclusió temporal	Sis anys de presó menor	268
COSTA MATEU, Ramón	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	000162	1940 / 1942	Sobreseïment		24960
COSTA MENAL, José	- Home	Consells de guerra []	--	015549	1939 / 1939	Dotze anys i un dia de reclusió temporal		3968
COSTA MIGUEL, Pedro	- Home	Consells de guerra []	--	--	1941 / 1941	Sobreseïment		9992
COSTA MONFERRER, Rita	- Dona	--	--	--	1939 / 1939	Libertat		43634
COSTA MORELL, José	- Home	Consells de guerra []	--	017409	1939 / 1940	Sobreseïment		8533
COSTA MORELL, José	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	017542	1939 / 1940	Reclusió perpètua		48109
COSTA NOGUERÓ, Ramón	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	024490	1939 / 1943	Libertat		32894
COSTA NONELL, José	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	028495	1939 / 1943	Dotze anys i un dia de reclusió temporal	Tres anys de presó menor	31873
COSTA OLIVA, Martín	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	001068	1939 / 1939	Quinze anys de reclusió temporal		52025
COSTA OLIVA, Pedro	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	007466	1939 / 1939	Quinze anys de reclusió temporal	Sis anys de presó menor	331
COSTA OLIVELLA, Ramón	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	030608	1939 / 1940	Dotze anys i un dia de reclusió temporal	Un any de presó menor	57026
COSTA OLIVERAS, Ramón	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	015405	1939 / 1943	Vint anys de reclusió temporal	Indultat	27423
COSTA PAGÉS, Maria	- Dona	Consells de guerra	Sumaríssim	008406	1939 / 1939	Quinze anys de reclusió temporal	Dotze anys de presó major	514
COSTA PARÍS, José	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	002230	1939 / 1940	Sis anys i un dia de presó major		50026
COSTA PASCAL, Pompeyo	- Home	Consells de guerra	Sumaríssim	002399	1939 / 1940	Dotze anys i un dia de reclusió temporal	Dotze anys de presó major/ indultat	50366

⁵⁷ Actualment no existeix un cens oficial únic de víctimes del franquisme, no obstant això, algunes comunitats autònomes han desenvolupat els seus propis censos regionals.

⁵⁸ *Llista de reparació jurídica de les víctimes del franquisme*, p.1710 i 651. Consulta a: https://anc.gencat.cat/web/.content/anc/noticies/Documents/20171101_actualitzacio_PC_llei_victimes.pdf

8. CONCLUSIONS

Aquest treball de final de grau ha estat, des del seu inici, una recerca amb una profunda càrrega emocional. A través de l'estudi dels judicis sumaríssims de l'Amadeu i la Maria, s'ha partit de dues petites històries per analitzar grans esdeveniments històrics. Un exercici que, arribats a aquest punt, ha evidenciat com el règim dictatorial va articular una maquinària de repressió amb aparença de legalitat però buida de garanties, orientada a castigar qualsevol diferència política, ideològica o fins i tot familiar.

Lluny de limitar-se a una descripció dels fets, aquest treball ha volgut construir una mirada crítica sobre la naturalesa dels processos judicials militars del franquisme, destacant les greus mancances i la impunitat amb la qual actuava el règim, que no tan sols no se n'amagava, sinó que exercia la repressió amb comoditat i amb voluntat d'exemplificar-la.

L'anàlisi del marc històric jurídic, mostra com el règim va dissenyar aquell sistema legal orientat a la repressió, recuperant un Codi de Justícia Militar antic i practicant una justícia universal. Dins d'aquest codi, els procediments sumaríssims, especialment en la seva versió d'urgència, esdevingueren eines d'eliminació ràpida i sense garanties, on la defensa era inoperant i les sentències estaven dictades d'entrada. Tot el procés judicial quedava al servei de l'autoritat militar, practicant la paradoxa de la justícia al revés.

Un dels aprenentatges més rellevants és que la repressió franquista no només es va exercir amb brutalitat sobre les persones, sinó que també es va documentar, ordenar, i arxivar meticulosament. No obstant això, durant molts anys les condicions dels arxius no eren les adequades per la bona conservació del material.⁵⁹ L'any 2003, gràcies a la col·laboració entre el Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona, el Memorial Democràtic i l'Arxiu Nacional de Catalunya, es va tractar amb cura aquests arxius. Avui dia, és possible consultar part de la vida de molts represaliats, entre ells familiars. En conseqüència, voldria expressar el meu agraïment més sincer a totes les arxiveres i arxivers que, amb la

⁵⁹ Generalitat de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya (2015).

seva feina, han permès donar veu a milers de víctimes silenciades i a les seves persones més properes.

En relació amb l'expedient de l'Amadeu, considero que la seva figura va ser construïda com la d'un culpable necessari per reforçar el missatge repressiu del règim. El procés va ser l'esperat: una instrucció controlada amb la participació de denunciants de reconeguda adhesió a la seva causa, un advocat defensor amb un paper simbòlic, i una sentència de mort preestablerta amb un gest de commutar-li la pena per 30 anys de presó, revocat hores després, que mostra crueltat i menyspreu.

L'Amadeu era considerada una gran persona, tal i com s'ha recollit en els diversos testimonis de persones de Parets del Vallès que el van defensar, fins i tot sense compartir les seves ideologies polítiques. Ell no feia distincions entre uns i altres, ajudava a qui ho necessitava dins les seves possibilitats, per mirar de protegir els veïns del poble. L'Amadeu, a mitjans del mes d'abril del 1941, pres a la Presó Model, en una de les cartes enviades al seu germà Paco, li diu: "tú ya oíste lo que dijeron de mi en el juzgado y creo que ya me conoces bastante bien para ver si soy capaz de hacer semejantes barbaridades, y creo que ya pudiste darte cuenta que todo no es más que una venganza de bajas pasiones".

La lectura atenta del seu expedient ho confirma: les acusacions que se li atribueixen es basen en testimonis dèbils i sovint contradictoris, que en la declaració indagatòria, Pagès les desmunta en gran part. D'altra banda, els seus gestos de protecció i les accions humanitàries que va dur a terme queden corroborats per veus de dins i fora del seu entorn ideològic. Tot i les evidències, el règim franquista castigava de forma severa aquells que havien estat fidels a la República. Avui, la seva memòria, lluny de desaparèixer, es recupera com a símbol de resistència i dignitat.

El sumaríssim d'urgència de la Maria és un exemple de repressió per associació. Es repeteixen les acusacions per persones de reconeguda adhesió, alguns d'ells les mateixes que acusaven al seu germà. El relat de l'episodi amb Ametller es va convertir en l'eix de la condemna. Cap testimoni va saber precisar quines funcions exercia realment a l'ajuntament, però això no va impedir que se la considerés

"policia al servei del comitè". La veritat és, com hem recollit, que la Maria es dedicava a netejar dependències municipals i a cobrar quotes per als refugis, unes feines que reflecteixen més la realitat d'una jove del poble que intentava guanyar-se la vida, que no pas la d'una figura política o repressiva. La seva condemna respon, per tant, al seu cognom i a un context de venjança personal.

Cal emmarcar també la seva història dins la repressió de gènere pròpia del franquisme, que va castigar moltes dones amb humiliacions públiques i exclusions socials. Malgrat tot i haver perdut molt, la Maria va mantenir-se ferma.

La Maria, tot i les adversitats, va continuar trepitjant fort i va formar una família que sempre tindrà present el seu record i la seva estima.

Finalment, les polítiques de memòria democràtica han arribat tard. Aquesta és una de les idees més doloroses que es desprèn d'aquest treball. La repressió franquista va ser sistemàtica, planificada i institucionalitzada, però durant dècades va restar silenciada sota la idea de no "reobrir ferides". L'oblit institucional no les va curar, sinó que les va fer més profundes. La Llei de reparació jurídica de les víctimes del franquisme va suposar un punt d'inflexió imprescindible per a moltes famílies, ja que per primera vegada es reconeixien oficialment les condemnes com a nul·les i injustes. Tot i això, el pes del silenci ha marcat generacions senceres.

Només ara, des del treball d'arxiu, l'esforç familiar i les lleis de reparació, se'n comença a restituir la dignitat. Aquest treball ha volgut contribuir a aquest procés. Recuperar la memòria no és només una recerca històrica, sinó una necessitat humana. És justament des d'aquesta dimensió més íntima i emocional que finalitzo la recerca amb una de les frases que l'Amadeu va escriure un mes abans de la seva execució, i que resumeix el patiment, la decepció i la incomprensió de qui va ser condemnat injustament:

"Te aseguro que nunca me hubiese creído que la humanidad fuera tan mala como es."

Barcelona, 18 d'abril de 1941

9. BIBLIOGRAFIA

Armendáriz León, C. (2016). La justicia penal durante la Guerra Civil: el exilio interior: José Arturo Rodríguez Muñoz. A: *El derecho penal de la postguerra*. Tirant lo Blanch. p. 403-430.

Ballester, D. (2004). A: Josep Fontana: *Història i projecte social. Reconeixement d'una trajectòria*. Vol 2. Barcelona : Crítica : Museu d'Història de Catalunya, 2004. p. 1745-1755.

Bresciano, J. (Ed.). (2013). *La memoria histórica y sus configuraciones temáticas: Una aproximación interdisciplinaria*. Cruz del Sur.

CSIC. (2023, maig 24). *Los procesos sumarísimos del franquismo protagonizan 'Tragedia en tres actos', un nuevo libro del CSIC*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

<http://www.csic.es/es/actualidad-del-csic/los-procesos-sumarisimos-del-franquismo-protagonizan-tragedia-en-tres-actos-un-nuevo-libro-del-csic>

Díez Jiménez, Loida. *La represión franquista contra la mujer: Las rapadas*. (2012, febrer 9). Cuartopoder.

<https://www.cuartopoder.es/ideas/2012/02/09/la-represion-franquista-contra-la-mujer-las-rapadas/>

Escudero, Rafael; Patricia Campelo; Carmen Pérez González y Emilio Silva. (2013). *¿Qué hacemos por la memoria histórica?* Madrid: Ediciones Akal.

Generalitat de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya. (2015). *Guia de la sèrie documental Procediments judicials militars (Sumaríssims) 1939-1980 de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona*. A cura d'Enric Terradellas Prat; dirigit per Àngels Bernal Cercós; pròleg de Francesc Balada i Bosch. Sant Cugat del Vallès: Arxiu Nacional de Catalunya, i en línia en format PDF.

Gil Vicio, Pablo (2004) *La noche de los generales. Militares y represión en el régimen de Franco*. Barcelona, Ediciones B.

González Padilla, E. (2003). La justicia militar en el primer franquismo. *A Sociedad y política almeriense durante el régimen de Franco*. Instituto de Estudios Almerienses. Actas de las Jornadas celebradas en la UNED durante los días 8 al 12 de Abril de 2002. p. 155-166.

Institut Català Internacional per la Pau. *Espanya: Veritat, Justícia, Reparació i Garanties de no Repetició*. (s.d.). *Revista Per la Pau*. Recuperat 29 abril 2025, de <https://www.icip.cat/perlapau/article/espanya-veritat-justicia-reparacio-i-garanties-de-no-repeticio/>

Lucero Pagès, A. (2008). *Amadeu Pagès i Xartó, alcalde republicà de Parets i víctima de la repressió franquista (1936-1941)*. Notes (23): p. 71-86.

Marco, J. (2012). Debemos condenar y condenamos. Justicia militar y represión en España (1936-1948). A: Aróstegui, J. (coord.), *Franco: La represión como sistema*, Barcelona, Flor del Viento, 2012

Massaguer Arimon, M.A (2007). *Segona República, Guerra Civil i primer franquisme a Parets del Vallès*. Primera edició. Barcelona: Ajuntament de Parets del Vallès (exemplar nº29).

Prat, E. T. (2017). *El tractament de la sèrie documental procediments judicials militars (sumaríssims) 1939-1980 del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona*. Lligall, (40), p. 132-158.

Querol i Duran, Fernando. (1948). *Principios de Derecho Militar español, con arreglo al Código de Justicia Militar de 17 de julio de 1945*. Naval. Madrid.

Recio, G. S. (2004). Morir, matar, sobrevivir: La violencia en la dictadura de Franco. *Pasado y memoria: Revista de historia contemporánea*, 3. p.105.

Sevillano Calero, Francisco (2024). Villalta Luna, Alfonso M. *Tragedia en tres actos. Los juicios sumarísimos del franquismo. Pasado y Memoria* (28), pp. 273-277, <https://doi.org/10.14198/pasado.25925>

Solé i Sabater, J. M., & Villarroya i Font, J. (1989). *La repressió a la rera guarda de Catalunya: 1936-1939* (1a ed). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Solé i Sabater, J. M., Benet, J., & Termes, J. (1985). *La repressió franquista a Catalunya, 1938-1953* (1a ed). Edicions 62, Barcelona.

Villalta Luna, A. M. (2022). *Tragedia en tres actos: los juicios sumarísimos del franquismo*: (1 ed.) Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), Madrid.

Legislació consultada.

Código Justicia militar 1890. Google Docs. Consultat a https://docs.google.com/file/d/0B2PbIE201GGAY1VQbGNwYmFleG8/edit?resourcekey=0-2qicS2Xhq-zYeHah11GjJw&usp=embed_facebook

Decreto núm. 64/1936 de 27 de agosto por el que se restablece la vigencia del Código de Justicia Militar en todo el territorio nacional. Consultat a [1936-08-25 Decreto nº 64 sobre Jurisdicción de Guerra – Justicia y Memoria Histórica UMH](#)

Decreto núm. 79/1936 de 4 de septiembre por el que se modifica el procedimiento sumarísimo del Código de Justicia Militar. Consultat a [1936-08-31 Decreto nº 79 sobre actuaciones judiciales por vía de sumarísimo – Justicia y Memoria Histórica UMH](#)

Llei 11/2017, de 4 de juliol, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 7402, 5 juliol 2017.

<https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/l/2017/07/04/11>

Ley 52/2007, de 26 de diciembre, por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 310, de 27 de diciembre de 2007.

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-22296>

Ley 20/2022, de 19 de octubre, de Memoria Democrática. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 252, de 20 de octubre de 2022.

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-17099>

10. ANNEXOS

Aquests documents, conservats a casa dels meus avis i en propietat de la família, tenen un gran valor històric i emocional, que ens ofereixen una mirada íntima i directa a la seva experiència personal durant un dels períodes més difícils de la seva vida.

La transcripció que es presenta és literal, amb l'objectiu de preservar la veu original de l'Amadeu, i es considera imprescindible la seva lectura, per entendre i viure no només la seva situació emocional i personal, sinó també el context històric en plena repressió franquista.

Cal tenir en compte que, en alguns moments la lectura i comprensió d'aquestes cartes pot resultar difícil. Això és degut a diversos factors: la manca de recursos lingüístics i ortogràfics, les restriccions imposades per la censura, control de les comunicacions amb l'exterior, i l'antiguitat del material. En conseqüència, s'ha indicat amb tres punts suspensius entre parèntesis les paraules que no s'han pogut entendre, i s'han afegit signes de puntuació per una lectura més ordenada.

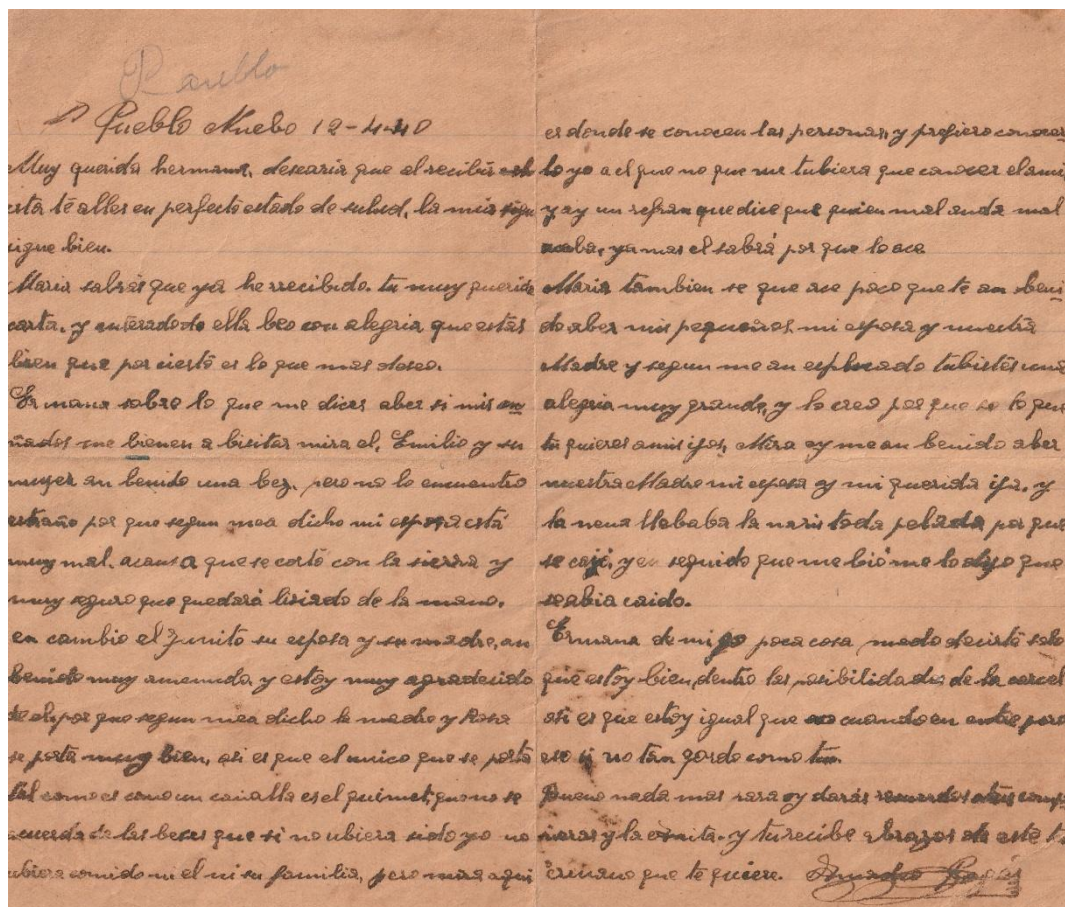
Aquestes cartes són, doncs, petites confessions que mai quedaren recollides, i que ara se'ls vol donar veu i visibilitat perquè formin part del relat històric i humà que no es pot oblidar.

Finalment, aquest annex inclou també els reconeixements institucionals en memòria de l'Amadeu i la Maria, com a gest de restitució, homenatge i justícia.

Per una part, el Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació de la Generalitat de Catalunya, junt amb el Memorial Democràtic, l'any 2010 va retre homenatge a la Maria, en reconeixement de la seva contribució a la causa de la llibertat i la democràcia, durant la Guerra Civil i la dictadura franquista

Per altra part, dos documents oficials de la Generalitat de Catalunya i el Departament de Justícia de l'any 2017, a partir de l'aprovació de la Llei de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, en virtut de la qual es declaren il·legals els tribunals franquistes i s'anul·len totes les causes, sentències i resolucions que es van dictar.

Poble Nou 12-4-40

Muy querida hermana, desearía que al recibir esta te halles en perfecto estado de salud, la mía sigue bien.

María sabrás que **ya he recibido tu muy querida** carta y enterado de ella, **veo con alegría que estás bien** que por cierto **es lo que más deseo**.

Hermana sobre lo que me dices a ver si mis cuñados me vienen a visitar, mira el Emilio y su mujer han venido una vez, pero no lo encuentro extraño porque según me ha dicho mi esposa está muy mal, a causa de que se cortó con la sierra y muy seguro que quedará lisiado de la mano. En cambio el Juanito, su esposa y su madre han venido muy a menudo, y estoy muy agradecido de él, porque según me ha dicho la madre y Rosa se porta muy bien, así es que el único que se porta tal como es (...) es el Quimet, que no se acuerda de las veces que si no hubiera sido yo, no hubiera comido ni él ni su familia, pero (...) aquí es donde se conocen las personas, y prefiero conocerlo yo a él que no que me tuviera que conocer él a mí, y hay un refrán que dice que quien mal anda mal va, ya más él sabrá por qué lo hace.

María también sé **qué hace poco que te han venido a ver mis pequeños, mi esposa y nuestra madre**, y según me han explicado **tuviste una alegría muy**

grande, y lo sé porque sé lo que tú quieres a mis hijos. Mira hoy me han venido a ver nuestra madre mi esposa y mis queridos hijos y la nena llevaba la nariz toda pelada, porque se calló y enseguida que me vio me lo dijo, que se había caído.

Hermana, de mí ya poca cosa puedo decirte, solo que **estoy bien dentro de las posibilidades de la cárcel**, así es que estoy igual que cuando entré, pero eso sí, no tan gordo como toca.

Bueno nada más por hoy, darás recuerdos a tus compañeras y Anita, y tú recibe abrazos de este, tu hermano que te quiere.

Amadeu Pagès i Xartó.

Poble Nou 10-5-40

Poble Nou 10-5-40

Muy querida amara, desearia que al recibir esta te halles bien de salud, como la mia es buena. Maria debo decirte que estoy muy contento, por que puedo ver en tu foto que te conservas muy bien, y te aseguro que me ha causado una verdadera alegria, al verte aunque sea en fotografia.

De mí te puedo decir que estoy igual que el primer día, y mira voy pasando el tiempo del modo que puedo, pero estoy casi siempre con él, dura o sea el novio de la Anita, ablando y jugando algunas partidas de ajedrez, y así voy pasando el tiempo esperando el día que pueda ir a juntarme con los seres que más quiero, mira la otra semana mi esposa al venirme a ver, me dijo que te abia venido a visitar con el chabador, y me dijo que estabas muy parda, pero ella me dijo que te abia puesto bien a ver por que abia estado junto a ti. Hermana sobre lo que me dices del hijo lo creo todo por que ya sabes que lo conosco de muy niño, y por eso te digo que no debes dar importancia a los palabras, por que no vale la pena ni de pensar un momento con él. sobre lo que me dices de nuestro hermano Antonio ya lo sabes pero yo preguntando a mi esposa a ver que sabian de él, y me a dicho que todavia esta en malaga, desde luego que todas estas cosas se van sufriendo mucho a nuestra pobre Maria, y es por ella por quien mas lo siento, lo menos pudieras estar tu en la cárcel para poderla consolar, pero no se que obligaste que creo que algun día sera que podremos estar todos juntos y follos ser felices como antes, sabes que en la visita de y abiendo a verme la tia de can mas y me a dicho que muy probable que vengan a vivir aqui en Barcelona.

Bueno nada mas para y darte apreciaciones a la Anita, muchos recuerdos a tus compañeras y te recibirás besos y abrazos de este tu hermano que ya sabes lo mucho que te quiere.

Muy querida hermana, desearía que al recibir esta te halles bien de salud, como la mía es buena. **Maria debo decirte que estoy muy contento, porque puedo ver en tu foto que te conservas muy bien, y te aseguro que me ha causado una verdadera alegría al verte, aunque sea en fotografía.**

De mí te puedo decir que estoy igual que el primer día, y mira voy pasando el tiempo del modo que puedo, pero estoy casi siempre con él (...) ósea el novio de

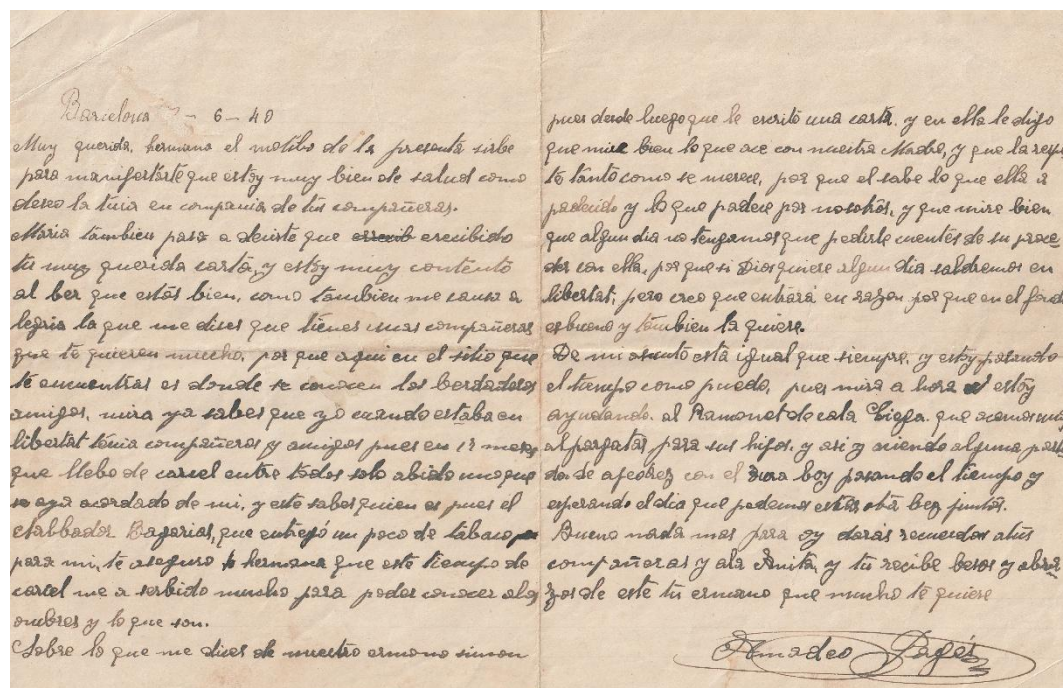
la Anita, hablando y jugando algunas partidas de ajedrez, y **así voy pasando el tiempo esperando el día que pueda ir a juntarme con los seres que más quiero**, mira la otra semana mi esposa al venirme a ver me dijo que te había venido a visitar con el Salvador, y me dijo que estabas muy gorda, pero ella me dijo que le había gustado verte a ver, porque había estado junto a ti.

Hermana sobre lo que me dices del viejo lo creo todo, porque ya sabes que lo conozco demasiado, y por eso te digo que no debes dar importancia a esas palabras, porque no vale la pena ni de pensar un momento con él. Sobre lo que me dices de nuestro hermano Antonio ya lo sabía, pero hoy he preguntado a mi esposa a ver qué sabía de él, y me ha dicho que todavía está en Málaga, desde luego que todas **estas cosas hacen sufrir mucho a nuestra pobre madre, y es por ella por quien más lo siento**, a lo menos podías estar tú a su lado para poderla consolar, **pero no hay que afligirse que creo que algún día será que podremos estar todos juntos, y volver a ser felices como antes**. Sabrás que en la visita de hoy ha venido a verme los tíos de Can Masó, y me han dicho que es muy probable que vengan a vivir aquí en Barcelona.

Bueno nada más para hoy, darás explicaciones a la Anita, muchos recuerdos a tus compañeras, y tú recibirás besos y abrazos de este tu hermano, que ya sabes lo mucho que te quiere.

Amadeu Pagès i Xartó

Barcelona (...) - 6-40

Muy querida hermana, el motivo de la presente sirve para manifestarte que estoy muy bien de salud como deseo la tuya en compañía de tus compañeras.

Maria también paso a decirte que he recibido tu muy querida carta y estoy muy contento al ver que estás bien, como **también me causa alegría lo que me dices que tienes unas compañeras que te quieren mucho**, porque **aquí en el sitio que te encuentras es donde se conocen las verdaderas amigas**, mira ya sabes que **yo cuando estaba en libertad tenía compañeros y amigos**, pues en los meses que llevo de cárcel entre todos solo ha habido uno que se haya acordado de mí, y este sabes quién es, pues el Salvador Bagarias, que entregó un poco de tabaco para mí, te aseguro hermana que **este tiempo de cárcel me ha servido mucho para poder conocer a los hombres y lo que son**.

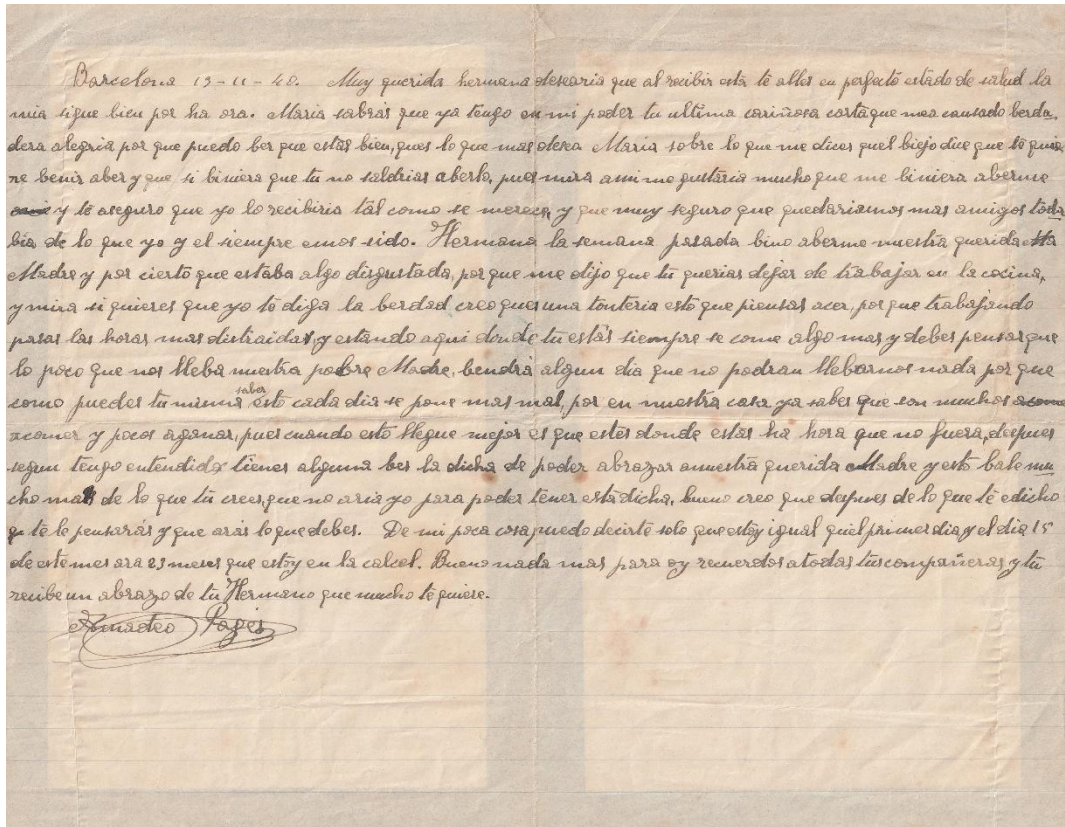
Sobre lo que me dices de nuestro hermano Simón, pues desde luego que le he escrito una carta y en ella le digo que mire bien lo que hace con nuestra madre y que la respete tanto como se merece, porque él sabe lo que ella ha padecido y lo que padece por nosotros y que mire bien que algún día no tengamos que pedirle cuentas de su proceder con ella, **porque si Dios quiere algún día saldremos en libertad**, pero creo que entrará en razón porque en el fondo es bueno y también la quiere.

De mi asunto está igual que siempre, y estoy pasando el tiempo como puedo, pues mira ahora estoy ayudando al Ramonet de ca la (...), que hacemos unas alpargatas para sus hijos, y así y haciendo alguna partida de ajedrez con el (...). **Voy pasando el tiempo y esperando al día que podamos estar otra vez juntos**.

Bueno nada más para hoy y darás recuerdos a tus compañeras y a la Anita, y tú recibe besos y abrazos de este tu hermano que mucho te quiere.

Amadeu Pagès i Xartó

Barcelona 13-11-40

Barcelona 13-11-40. Muy querida hermana desearía que al recibir esta te halles en perfecto estado de salud la mía sigue bien por ha ora. María sabrás que ya tengo en mi poder tu última cariñosa carta que me ha causado verdadera alegría, porque **puedo ver que estás bien, que es lo que más deseo.** María sobre lo que me dices que el viejo dice que te quiere venir a ver y que, si viniera que tu no saldrías a verlo, pues mira a mí me gustaría mucho que me viniera a verme y te aseguro que yo lo recibiría tal como se merece, y que muy seguro que quedaríamos más amigos todavía de lo que yo y él siempre hemos sido. Hermana la semana pasada vino a verme nuestra querida madre y por cierto que estaba algo disgustada, porque me dijo que tú querías dejar de trabajar en la cocina, y mira si quieres que yo te diga la verdad, creo que es una tontería esto que piensas hacer, porque trabajando pasas las horas más distraídas y estando aquí donde tú estás siempre se come algo más y debes pensar que lo poco que nos lleva nuestra pobre madre, vendrá algún día que no podrán llevarnos nada por que como puedes tu misma saber, **esto cada día se pone más mal, pues en nuestra casa ya sabes que son muchos a comer y pocos a ganar**, pues cuando esto llegue, mejor es que estés donde estás ahora que no fuera.

Enriquito Lopez

Muy querida hermana, desearía que al recibir esta te halles en perfecto estado de salud la mía sigue bien por ahora. María sabrás que ya tengo en mi poder tu última cariñosa carta que me ha causado verdadera alegría, porque **puedo ver que estás bien, que es lo que más deseo.**

María sobre lo que me dices que el viejo dice que te quiere venir a ver y que, si viniera que tu no saldrías a verlo, pues mira a mí me gustaría mucho que me viniera a verme y te aseguro que yo lo recibiría tal como se merece, y que muy seguro que quedaríamos más amigos todavía de lo que yo y él siempre hemos sido.

Hermana la semana pasada **vino a verme nuestra querida madre** y por cierto que **estaba algo disgustada, porque me dijo que tú querías dejar de trabajar en la cocina**, y mira si quieres que yo te diga la verdad, creo que **es una tontería esto que piensas hacer**, porque trabajando pasas las horas más distraídas y estando aquí donde tú estás siempre se come algo más y debes pensar que lo poco que nos lleva nuestra pobre madre, vendrá algún día que no podrán llevarnos nada porque como puedes tu misma saber, **esto cada día se pone más mal, pues en nuestra casa ya sabes que son muchos a comer y pocos a ganar**, pues cuando esto llegue, mejor es que estés donde estás ahora que no fuera.

Después según tengo entendido tienes alguna vez la dicha de poder abrazar a nuestra querida madre y esto vale mucho más de lo que tú crees, **que no haría yo para poder tener esta dicha.** Bueno creo que después de lo que te he dicho te lo pensarás y que harás lo que debes.

De mi poca cosa puedo decirte, solo que estoy igual que el primer día y **el día 15 de este mes hará 23 meses que estoy en la cárcel.** Bueno nada más para hoy, recuerdos a todas tus compañeras y tú recibe un abrazo de tu hermano que mucho te quiere.

Amadeu Pagès i Xartó

Barcelona 10-1-41

Barcelona 10-1-41. Muy querida. ¹ Hermana desearia que al recibir esta te halles bien de salud como deseo la tuya en compañía de las compañeras. Maria sabrás que tengo en mi poder tus cartas y enterado de ellas veo con satisfacción que estás bien pues lo que más deseo, no estirases que haya tardado tanto en escribirte y es debido que tú que escribirás a nuestro hermano Paco. De mi asunto debo decirte que el otro día vino verme el Sr. Juez y me tomó declaración, y según pude ver el pueblo me quiere tan bien como a ti y esto como supondrás de nada me sorprende por que me sorprende por que yo que tengo muy buenos amigos y lo aseguro que los estoy muy agradecido, así es que espero el día que me llevará en acortijo y ya veremos lo pasará. También debo decirte que el día de Reyes vinieron verme mis queridos hijos con los juguetes que tenían y lo aseguro que al ver su alegría — así me causó una verdadera satisfacción. ² La niña de Nebaba el berrido que la he visto que por cierto le estaba muy bien. Maria sabrás que yo también escribí esta de nuestro hermano Simon y me dice que está en ese batallón de tanques y que espera que le den de alta de instrucción para poder entrar en el taller que allí estará mucho mejor que no que tenga que ser guardias, y también me dice que es mucho frío por que está trabajando esta día. Cuando me escribas ya me darás a saber como la pasan de frío por que aquí en el pueblo nuevo lo aseguro que estamos bastante fríos con estos días tan crudos como sean. Bueno dirás aquellos chusos de caldas que tu hermano y cuando encuentran muy frío que no les escriban y que desean que lo hagan pronto. Nada más para hoy y dirás recuerdos a tus compañeras de mi parte. ³ Tú recibe besos y abrazos de este tu hermano que mucho te quiere.

Amadeu Pagès

Muy querida hermana, desearía que al recibir esta te halles bien de salud como deseo la tuya en compañía de tus compañeras. Maria sabrás que tengo en mi poder tus cartas y enterado de ellas veo con satisfacción que estás bien, que es lo que más deseo.

No extrañes que haya tardado tanto en escribirte y es debido a que tuve que escribir a nuestro hermano Paco. **De mi asunto debo decirte que el otro día vino a verme el Sr. Juez y me tomó declaración, y según pude ver el pueblo me quiere tan bien como a ti** y esto como supondrás de **nada me sorprende porque**

sé que tengo muy buenos amigos y te aseguro que les estoy muy agradecido, así es que espero el día que me tocará ir a consejo y ya veremos lo que será. También debo decirte **que el día de Reyes vinieron a verme mis queridos hijos con los juguetes que tenían, y te aseguro que al ver su alegría a mí me causó una verdadera satisfacción.** La niña llevaba el vestido que tú le hiciste, que por cierto le estaba muy bien.

Maria, sabrás que hoy también he recibido carta de nuestro hermano Simón, y me dice que está en un batallón de tanques y que espera que le den de alta de instrucción para poder entrar en el taller, que allí estará mucho más bien que no que tenga que hacer guardias y también me dice que hace mucho frío porque está nevando cada día.

Cuando me escribas ya me dirás a ver como lo pasas de frío porque aquí en el Pueblo Nuevo te aseguro que estamos bastante frescos con estos días tan hermosos como hacen. Bueno dirás a aquellas chicas de Caldes que su hermano y Manolo encuentran muy extraño que no les escriban y que desean que lo hagan pronto. Nada más para hoy, darás recuerdos a tus compañeras de mi parte y tú recibe besos y abrazos de este tu hermano que mucho te quiere.

Amadeu Pagès i Xartó

Barcelona 28-2-41

Barcelona 28-2-41. Muy querida. He tomado el motivo de la presente carta para manifestarte que estoy muy bien de salud como debes la tener. Maria, sabrás que ya tengo en mi poder la cariñosa carta del día 11 del corriente, y enterado de ella veo con satisfacción que estás bien, que es lo que mas deseo. He visto en la tuya que el lunes pasado tuve la dicha de poder ver en la comunicacion a mis queridos hijos y como supongo que una verdadera alegría ya que pasas muchos días que no los has visto, y por cierto que la news esta muy por da y te aseguro que me has reído por que te he pues muy lista dada su cordialidad, el Galbador se ve un poco mas delgado pero no me extraña por que ejercido mucho, si ya parece todo un hombre, ya puedes pensar que al ver los tan grandes me causa un verdadero orgullo y al mismo tiempo tristeza por que pienso en mi querida esposa tanto que la quisiera si la pudiera ver que dicha que sería la mia, tambien le he abarado el peso y me causa granito. Maria de mi puesto decido que dentro muy pocos días ire a consejo, pues el abogado me ha dado muy ya abenido abarado dos veces, y otra junto con el Dr. Jover, y te aseguro que el abogado me ha dado muy buenas impresiones y te aseguro que yo creo que el pueblo no me querrá ningun mal, y veo que no me es por bocado, pues tanto el mercaderes el buto y el parot de la zona y otros con todos los posibles por que tiempo la la mecnica sacro que mi compañero Jover, pero creo que no tendré tanta suerte, y como es natural ellos despues de aver cuanta me perdido por mi tendran un verdadero disgusto. Bueno nada mas por oy darás recuerdos a las compañeras de mi parte, y te recibe recuerdos del donat rita y del pao, sea el nuevo del a punto de casa grabati y recibirás un abrazo de tu hermano que lo quiere.

Amadeu Pagès

Muy querida hermana, el motivo de la presente sirve para manifestarte que estoy muy bien de salud como deseo la tuya. Maria sabrás que ya tengo en mi poder tu cariñosa carta del día 11 del corriente y enterado de ella veo con satisfacción que estés bien que es lo que más deseo.

Hermana sabrás que lunes pasado **tuve la dicha de poder ver en la comunicación a mis queridos hijos y como supondrás tuve una verdadera alegría ya que hacía muchos días que no los había visto**, y por cierto que la nena está muy gorda y te aseguro que me hizo reír porque se ve que es muy lista dada su corta edad.

El Salvador se ve un poco más delgado, pero no me extraña porque ha crecido mucho y ya parece todo un hombre, **ya puedes pensar que al verlos tan grandes me causó un verdadero orgullo y al mismo tiempo tristeza, porque pienso en mi querida esposa tanto que los quería, si los pudiera ver que dicha que sería la mía.**⁶⁰ También vino a verme el Paco y mi cuñado Juanito.

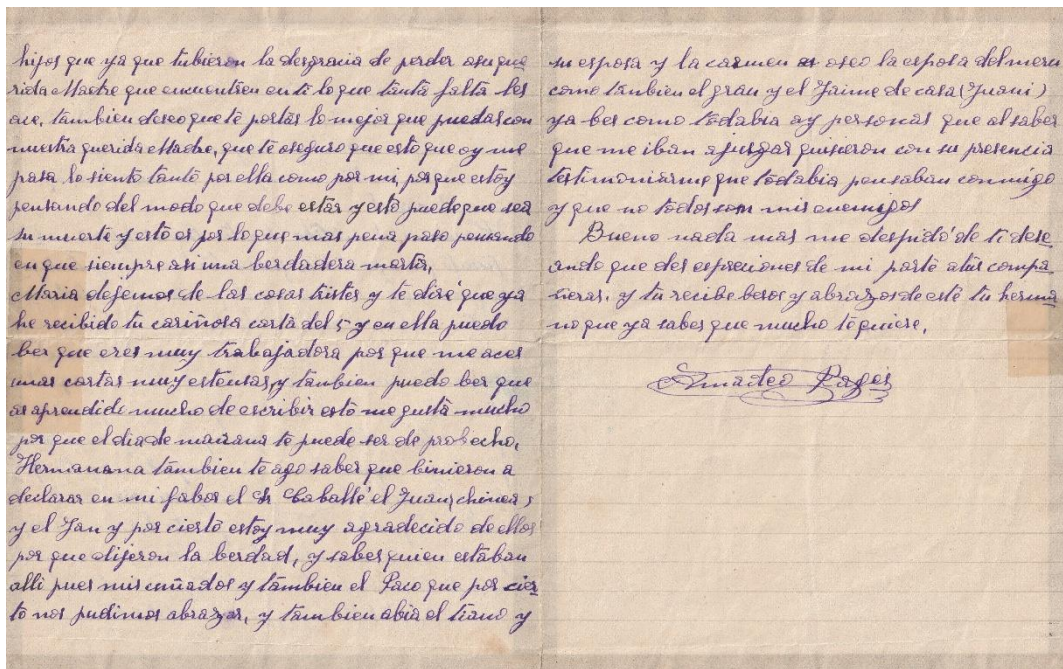
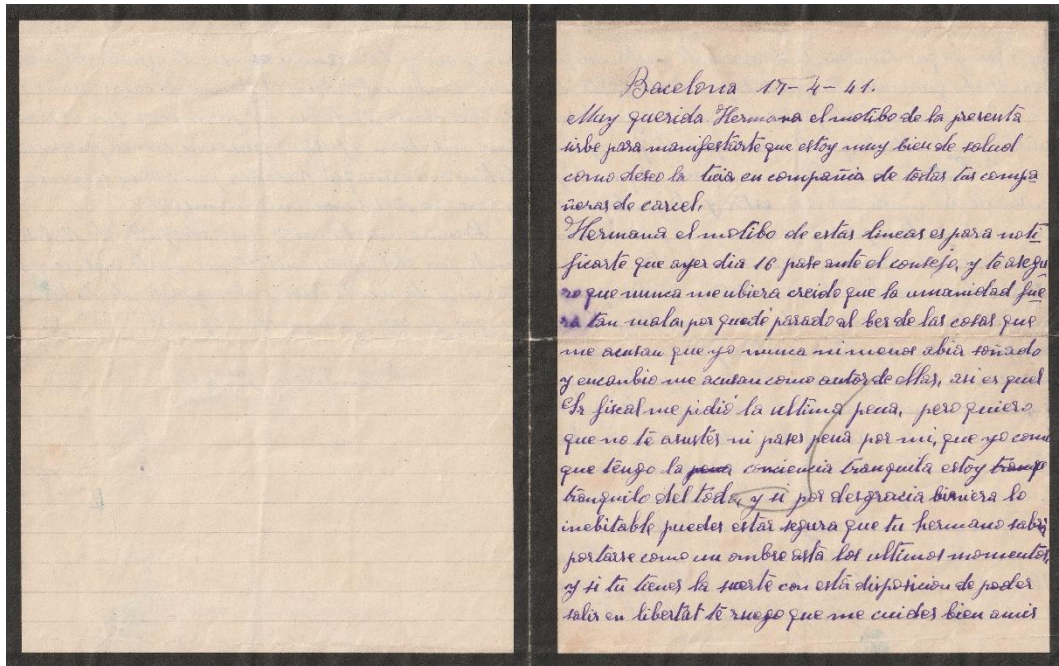
Maria de mí puedo decirte que dentro muy pocos días iré a consejo, pues **el abogado defensor ya ha venido a verme dos veces y otra junto con el Sr. Juez y te aseguro que el abogado me ha dado muy buenas impresiones, y te aseguro que yo creía que el pueblo no me quería ningún mal y veo que no me he equivocado**, pues tanto el (...) y el Peret de la torra y otros **hacen todos los posibles porque tenga la misma suerte** que mi compañero Seguer, **pero creo que no tendré tanta suerte y como es natural, ellos después de hacer cuanto han podido por mí tendrán un verdadero disgusto.**

Bueno nada más por hoy darás recuerdos a tus compañeras de mi parte, y tú recibe recuerdos del Tonet sastre y del Pere, ósea el mozo del Agustín de casa grabat y recibe un abrazo de tu hermano que te quiere.

Amadeu Pagès i Xartó

⁶⁰ Durant l'estada a la presó Model l'esposa de l'Amadeu, la Rosa Xicota, va morir de tifus.

Barcelona 17-4-41

Muy querida hermana, el motivo de la presente sirve para manifestarte que estoy muy bien de salud como deseo la tuya en compañía de todas tus compañeras de cárcel.

Hermana, el motivo de estas líneas es para notificarte que **ayer día 16 pasé ante el consejo** y te aseguro que **nunca me hubiera creído que la humanidad fuera tan mala**, pues quedé parado al ver de las cosas que me acusan que yo nunca ni menos había soñado y en cambio me acusan como autor de ellas, así es que el Sr. Fiscal me pidió la última pena. Pero quiero que no te asustes ni pases

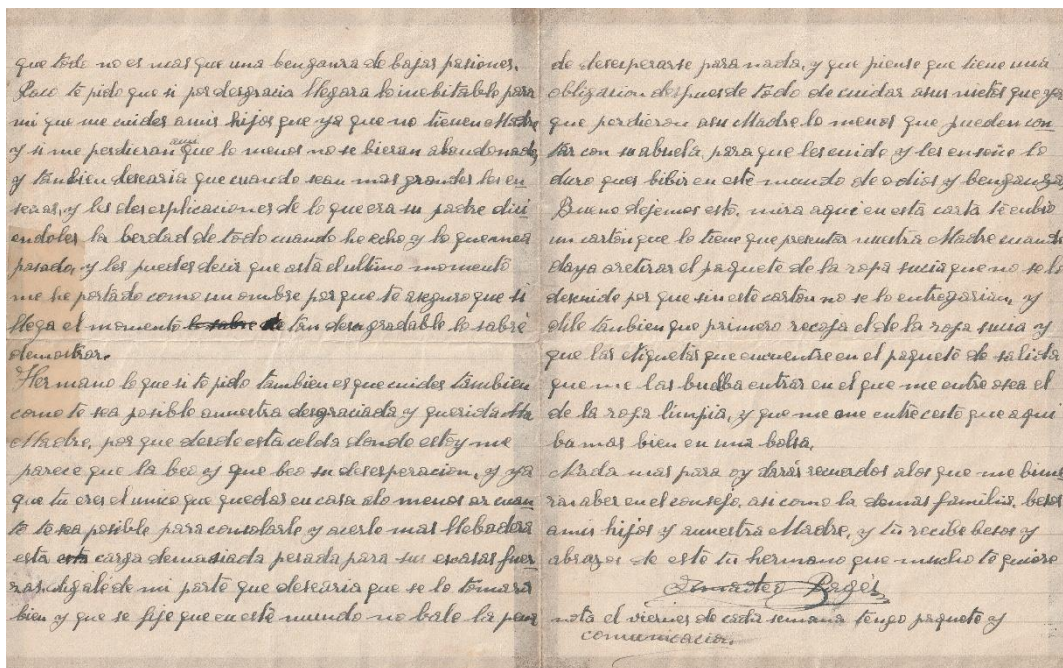
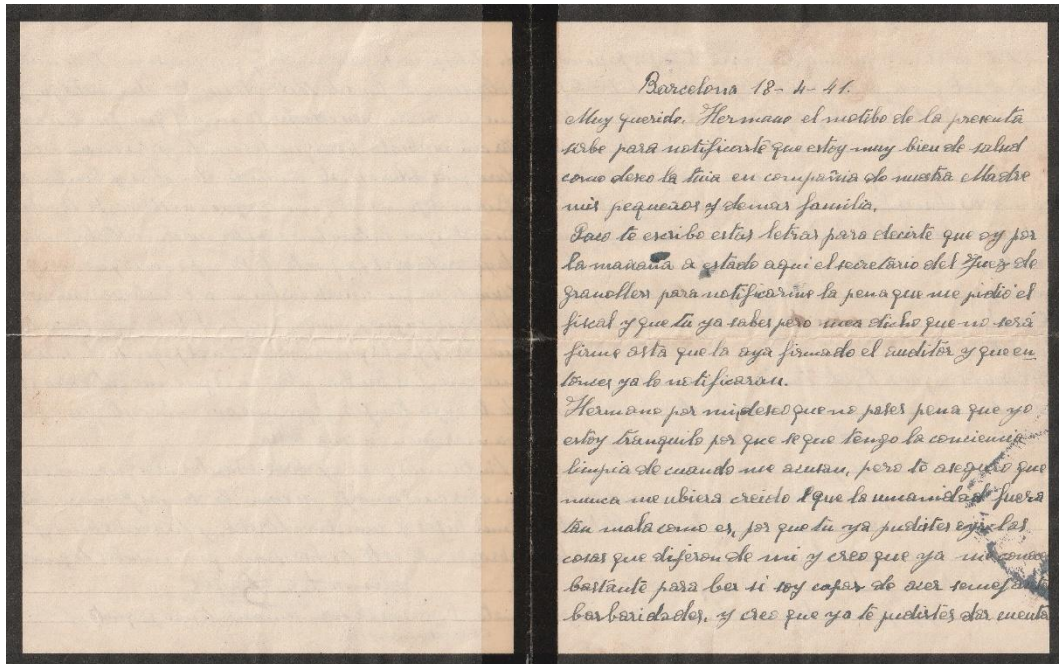
pena por mí, que yo como que **tengo la conciencia tranquila**, estoy tranquilo del todo, y si por desgracia viniera lo inevitable, puedes estar segura de que tu hermano sabrá portarse como un hombre hasta los últimos momentos, y si tú tienes la suerte con esta disposición de poder salir en libertad, te ruego que me cuides bien a mis hijos que ya que tuvieron la desgracia de perder a su querida madre, que encuentren en ti lo que tanta falta les hace. También deseo que te portes lo mejor que puedas con nuestra querida madre, que te aseguro que esto que hoy nos pasa lo siento tanto por ella como por mí, porque estoy pensando del modo que debe estar y esto puede que sea su muerte y esto es por lo que más pena paso pensando en que siempre será una verdadera mártir.

Maria **dejemos las cosas tristes** y te diré que ya he recibido tu cariñosa carta del 5 y en ella puedo ver que eres muy trabajadora porque me haces unas cartas muy extensas, y también **puedo ver que has aprendido mucho de escribir, esto me gusta mucho porque el día de mañana te puede ser de provecho**. Hermana también **te hago saber que vinieron a declarar en mi favor el Sr. Caballé (...) y el Juan**, y por cierto **estoy muy agradecido de ellos porque dijeron la verdad**, y sabes quién estaban allí, pues mis cuñados y también el Paco que por cierto nos pudimos abrazar y también había el (...) y su esposa y la Carmen, ósea la esposa del (...) como también el Grau y el Jaime de casa juani. **Ya ves como todavía hay personas que al saber que me iban a juzgar, quisieron con su presencia testimoniarme que todavía pensaban conmigo, y que no todos son mis enemigos**.

Bueno, nada más, me despido de ti deseando que des expresiones de mi parte a tus compañeras y tú recibe besos y abrazos de este tu hermano que ya sabes que mucho te quiere.

Amadeu Pagès i Xartó

Barcelona 18-4-41

Muy querido hermano, el motivo de la presente sirve para notificarte que estoy muy bien de salud como deseo la tuya en compañía de nuestra madre, mis pequeños y demás familia.

Paco te escribo estas letras para decirte que **hoy por la mañana ha estado aquí el secretario del Juez de Granollers para manifestarme la pena que me pidió el fiscal** y que tú ya sabes, pero sea dicho que **no se hará firme hasta que la haya firmado el auditor** y que entonces ya lo notificarán.

Hermano, **por mí deseo que no pases pena que yo estoy tranquilo**, porque sé que **tengo la conciencia limpia de cuánto me acusan**, pero te aseguro que **nunca me hubiera creído que la humanidad fuera tan mala como es**, porque tú ya pudiste oír las cosas que dijeron de mí y creo que ya me conoces bastante para ver si soy capaz de hacer semejantes barbaridades, y creo que ya te pudiste dar cuenta que todo no es más que una venganza de bajas pasiones.

Paco te pido que **si por desgracia llegara lo inevitable para mí**, que me cuides a mis hijos, que ya que no tienen madre y si me perdieran a mí, que lo menos no se vieran abandonados, y también **desearía que cuando sean más grandes les enseñes y le des explicaciones de lo que era su padre, diciéndoles la verdad de todo cuanto he hecho y lo que hemos pasado, y les puedes decir que hasta el último momento me he portado como un hombre**, porque te aseguro que si llega el momento tan desagradable lo sabré demostrar.

Hermano, lo que si **te pido también es que cuides también** como te sea posible a **nuestra desgraciada y querida madre**, porque desde esta celda donde estoy me parece que la veo y que veo su desesperación y ya que **tú eres el único que quedas en casa** a lo menos ir cuando te sea posible para consolarle, y hacerles más llevadera esta carga demasiado pesada para sus escasas fuerzas. **Dígale de mi parte que desearía que se lo tomase bien y que se fije que este mundo no vale la pena de desesperarse para nada, y que piense que tiene una obligación después de todo de cuidar a sus nietos, que ya que perdieron a su madre lo menos que puedan contar con su abuela, para que les cuide y les enseñe lo duro que es vivir en este mundo de odios y venganzas.**

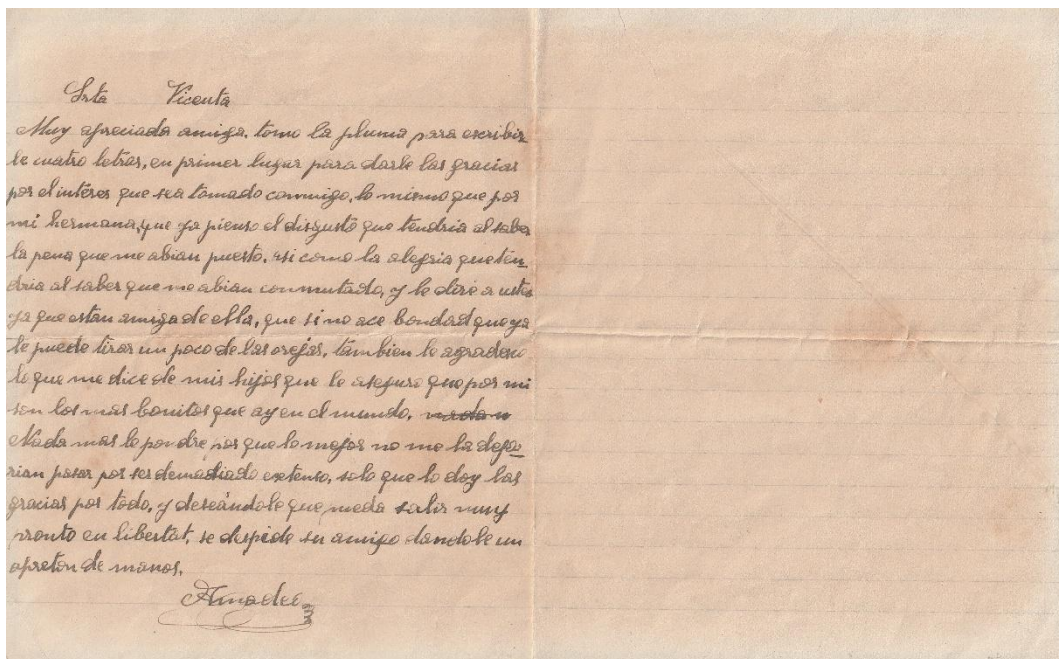
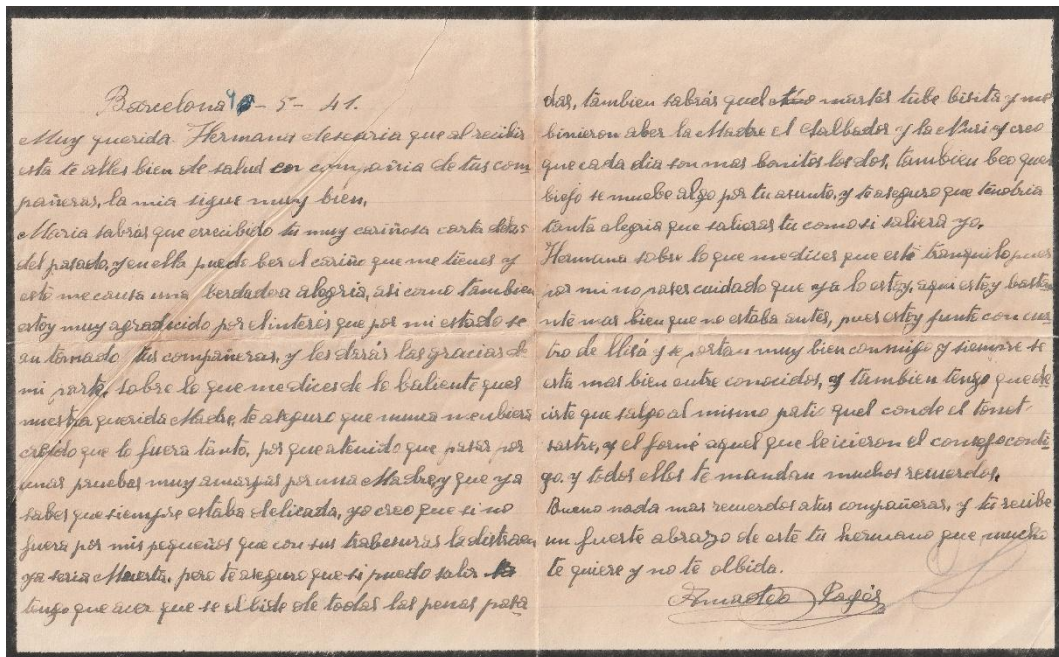
Bueno dejemos esto, mira aquí en esta carta te envío un cartón que lo tiene que presentar nuestra madre cuando vaya a retirar el paquete de la ropa sucia, que no se lo descuide porque sin este cartón no se lo entregarían, y dile también que primero recoja el de la ropa sucia y que las etiquetas que encuentre en el paquete de subida que me las vuelva a entrar en el que me entre, ósea el de la ropa limpia y que (...) entre cesto que aquí va más bien en una bolsa.

Nadas más para hoy, darás recuerdos a los que me vinieron a ver en el consejo, así como la demás familia, besos a mis hijos y a nuestra madre y tú recibe besos y abrazos de este tu hermano que mucho te quiere.

Amadeu Pagès i Xartó.

Nota: el viernes de cada semana tengo paquete y comunicación.

Barcelona 9-5-41

Muy querida hermana, desearía que al recibir esta te halles bien de salud en compañía de tus compañeras, la mía sigue muy bien.

María sabrás que he recibido tu muy cariñosa carta del 25 del pasado, y en ella puedo ver el cariño que me tienes y esto me causa una verdadera alegría, así como también estoy muy agradecido por el interés que por mi estado se han tomado tus compañeras, y les darás las gracias de mi parte.

Sobre lo que me dices de lo valiente que es nuestra querida madre, te aseguro que nunca me hubiera creído que lo fuera tanto, porque ha tenido que pasar

por unas pruebas muy amargas para una madre, y que ya sabes que siempre estaba delicada, **yo creo que si no fuera por mis pequeños que con sus travesuras la distraen ya sería muerta**, pero te aseguro que **si puedo salir tengo que hacer que se olvide de todas las penas pasadas**.

También sabrás que el martes tuve visita y me vinieron a ver la madre, el Salvador y la Nuri y creo que cada día son más bonitos los dos, también veo que el viejo se mueve algo por tu asunto y te aseguro que tendría tanta alegría que salieras tú como si saliera yo.

Hermana sobre lo que me dices que esté tranquilo pues por mí no pases cuidado que ya lo estoy, **aquí estoy bastante más bien que no estaba antes, pues estoy junto con cuatro de Lissá y se portan muy bien conmigo** y siempre se está más bien entre conocidos, y también tengo que decirte que salgo al mismo patio que el Conde el Torret Sastre, y el Forné aquel que le hicieron el consejo contigo, y todos ellos te mandan muchos recuerdos.

Bueno nada más, recuerdos a tus compañeras y tú recibe un fuerte abrazo de este tu hermano que mucho te quiere y no te olvida.

Amadeu Pagès i Xartó

Srta. Vicenta,

Muy apreciada amiga, tomo la pluma para escribirle cuatro letras, en primer lugar para darle las **gracias por el interés que se ha tomado conmigo, lo mismo que por mi hermana, que ya pienso el disgusto que tendría al saber la pena que me habían puesto, así como la alegría que tendría al saber que me habían conmutado**, y le diré a usted ya que es tan amiga de ella, que si no hace bondad que ya le puede tirar un poco de las orejas, también le agradezco lo que me dice de mis hijos que le aseguro que para mí son los más bonitos que hay en el mundo.

Nada más le pondré porque a lo mejor no me la dejarían pasar por ser demasiado extenso, solo que le doy las gracias por todo, y deseándole que pueda salir muy pronto en libertad, se despide su amigo dándole un apretón de manos.

Amadeu Pagès i Xartó

Homenatges

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació

memorial
democràtic

La Generalitat de Catalunya, en nom del poble català, ret homenatge solemne a la

Sra. Maria Costa Pagès

en reconeixement per la seva contribució a la causa de la llibertat i la democràcia
durant la Guerra Civil i la dictadura franquista.

Sigui el seu compromís durant aquells anys de foscor exemple de generositat,
dignitat, coratge i amor a la llibertat, a la democràcia i a Catalunya per
a les generacions posteriors.

José Montilla Aguilera
President de la
Generalitat de Catalunya

Joan Saura i Laporta
Conseller d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació

Barcelona, 2010

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

Carles Mundó i Blanch

Conseller de Justícia

Faig constar:

La Llei 11/2017, de 4 de juliol, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, aprovada pel Parlament de Catalunya i publicada al DOGC núm. 7406, declara il·legals els tribunals de l'Auditoria de Guerra de l'Exèrcit d'Ocupació, posteriorment anomenada Auditoria de la IV Regió Militar, que van actuar a Catalunya entre l'abril de 1938 i el desembre de 1978. En conseqüència, la Llei 11/2017 declara la nul·litat de ple dret, originària o sobrevinguda, de totes les causes, sentències i resolucions que consten relacionades a l'Anunci publicat al DOGC núm. 7409, entre les quals hi consta el procediment contra

AMADEU PAGÈS XARTO

I perquè en quedi constància, així ho signo, a Barcelona, el dia 20 de juliol de 2017

El conseller de Justícia

El president
de la Generalitat de Catalunya

Benvolguda Núria Carreras,

És una gran satisfacció, com a president de la Generalitat de Catalunya, en nom del Govern i d'acord amb la Llei 11/2017, de 4 de juliol, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, lliurar-vos aquest document oficial signat pel conseller de Justícia que restableix l'honor, la dignitat i la memòria d' **Amadeu Pagès**, que va ser injustament processat pels tribunals franquistes.

Com és sabut, el 18 de juliol de 1936 es va produir un cop d'Estat militar de signe feixista contra el govern legítim de la Segona República. El cop d'Estat va fracassar, però va donar lloc a una llarga i sagnant Guerra Civil (1936-1939) que van acabar guanyant els insurrectes.

La victòria del feixisme va comportar una brutal i cruel onada de repressió contra totes aquelles persones que, per raó de la seva filiació política, sindical o associativa, les seves idees o creences, o per les seves opcions vitals, van ser considerades enemigues del franquisme.

A Catalunya, el règim feixista va derogar per la força de les armes l'Estatut del 1932 i el va substituir per un ordenament jurídic il·legítim i il·legal. En el marc d'aquest nou ordenament jurídic, el franquisme va crear els tribunals de l'Auditoria de Guerra de l'Exèrcit d'Ocupació, posteriorment anomenada Auditoria de la IV Regió Militar, institucionalitzant així una maquinària de repressió que va operar a Catalunya entre l'abril de 1938 i el desembre de 1978.

El 4 de juliol del 2017 el Parlament de Catalunya, en un acte de sobirania, va fer justícia i va aprovar la Llei de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, en virtut de la qual es declaren il·legals els tribunals franquistes i s'anul·len totes les causes, sentències i resolucions que van dictar.

Convençut que aquest és un acte de justícia, dignitat i memòria que ens honora i defineix com a país, us envio una càlida i cordial salutació.

Carles Puigdemont

Barcelona, 17 de setembre de 2017

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

Carles Mundó i Blanch

Conseller de Justícia

Faig constar:

La Llei 11/2017, de 4 de juliol, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, aprovada pel Parlament de Catalunya i publicada al DOGC núm. 7406, declara il·legals els tribunals de l'Auditoria de Guerra de l'Exèrcit d'Ocupació, posteriorment anomenada Auditoria de la IV Regió Militar, que van actuar a Catalunya entre l'abril de 1938 i el desembre de 1978. En conseqüència, la Llei 11/2017 declara la nul·litat de ple dret, originària o sobrevinguda, de totes les causes, sentències i resolucions que consten relacionades a l'Anunci publicat al DOGC núm. 7409, entre les quals hi consta el procediment contra

MARÍA COSTA PAGÈS

I perquè en quedi constància, així ho signo, a Barcelona, el dia 20 de juliol de 2017

[Signatura]
El conseller de Justícia

El president
de la Generalitat de Catalunya

Benvolguda Núria Carreras,

És una gran satisfacció, com a president de la Generalitat de Catalunya, en nom del Govern i d'acord amb la Llei 11/2017, de 4 de juliol, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, lliurar-vos aquest document oficial signat pel conseller de Justícia que restableix l'honor, la dignitat i la memòria de **Maria Costa**, que va ser injustament processada pels tribunals franquistes.

Com és sabut, el 18 de juliol de 1936 es va produir un cop d'Estat militar de signe feixista contra el govern legítim de la Segona República. El cop d'Estat va fracassar, però va donar lloc a una llarga i sagnant Guerra Civil (1936-1939) que van acabar guanyant els insurrectes.

La victòria del feixisme va comportar una brutal i cruel onada de repressió contra totes aquelles persones que, per raó de la seva filiació política, sindical o associativa, les seves idees o creences, o per les seves opcions vitals, van ser considerades enemigues del franquisme.

A Catalunya, el règim feixista va derogar per la força de les armes l'Estatut del 1932 i el va substituir per un ordenament jurídic il·legítim i il·legal. En el marc d'aquest nou ordenament jurídic, el franquisme va crear els tribunals de l'Auditoria de Guerra de l'Exèrcit d'Ocupació, posteriorment anomenada Auditoria de la IV Regió Militar, institucionalitzant així una maquinària de repressió que va operar a Catalunya entre l'abril de 1938 i el desembre de 1978.

El 4 de juliol del 2017 el Parlament de Catalunya, en un acte de sobirania, va fer justícia i va aprovar la Llei de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, en virtut de la qual es declaren il·legals els tribunals franquistes i s'anul·len totes les causes, sentències i resolucions que van dictar.

Convençut que aquest és un acte de justícia, dignitat i memòria que ens honora i defineix com a país, us envio una càlida i cordial salutació.

Carles Puigdemont

Barcelona, 17 de setembre de 2017